

บทที่ 5

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบคติความเชื่อเรื่องพระศิวะ ในเขตกรุงเทพมหานคร (พ.ศ. 2325-2556)

พัฒนาการคติความเชื่อเรื่องพระศิวะจากราชสำนักสู่คนทั่วไป

จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมความเชื่อเรื่องพระศิวะในสมัยรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นว่า การนับถือพระศิวะ รวมถึงการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระศิวะปรากฏมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงตั้งแต่ พ.ศ. 2325 แต่ยังจำกัดอยู่ในส่วนราชสำนัก ซึ่งมีพราหมณ์ที่ราชสำนักได้นำมาจากนครศรีธรรมราชเป็นผู้ประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระศิวะ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องนี้จัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคล และเพื่อให้กระทำการใด ๆ สำเร็จลุล่วงด้วยดี การประกอบพิธีกรรมที่มีความซับซ้อนและจำกัดอยู่ในเพียงราชสำนัก เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นในราชสำนักคือพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ได้ยกสถานะของตนเองให้สูงกว่าชั้นอื่น ๆ นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ยังใช้พระนามของพระศิวะเป็นพระนามกรม ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลกลุ่มนี้อยู่ในฐานะสมมติเทพ อุปบัตติเทพและวิสุทธิเทพ¹ อันเป็นสถานะทางสังคมที่เหนือกว่าคนทั่วไป และได้รับสิทธิ์ต่าง ๆ เหนือกว่าชนชั้นอื่น ๆ ในสังคมและยังเป็นคติที่แสดงให้เห็นว่า นอกจากพระมหากษัตริย์คือเทพเจ้าในศาสนาฮินดูแล้ว ในทางพุทธศาสนาถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ผู้ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม และบุญบารมี ซึ่งตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า (นภาพร เล้าสินวัฒนา, 2549, หน้า 93)

คติความเชื่อในคุณสมบัติของพระศิวะ พบว่า มีความเชื่อ 2 รูปแบบ คือ พระศิวะเป็นผู้ทำลายตามคติความเชื่อเรื่องพระตรีมูรติ (พระพรหมทรงเป็นผู้สร้าง พระวิษณุทรงเป็นผู้รักษา และพระศิวะทรงเป็นผู้ทำลาย) และพระศิวะเป็นผู้สร้างทวยสรวพลิงตามความเชื่อในไศวนิกาย ที่นับถือพระศิวะเป็นพระเจ้าสูงสุด โดยความเชื่อในราชสำนักมักเชื่อกันว่าพระศิวะทรงเป็นผู้สร้างสรวพลิง โดยปรากฏอยู่ในเอกสารต่าง ๆ เช่น วรรณกรรมเรื่องสุริยาศศิธร หรือวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งคติความเชื่อในราชสำนักเช่นนี้ อาจได้รับอิทธิพลมาจากพราหมณ์ไศวนิกายที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมในราชสำนักที่มาจากเมืองนครศรีธรรมราช

¹ แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดพุทธศาสนานิกายเถรวาท (ดูรายละเอียดใน หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, 2556 หน้า 16-17)

ทั้งนี้ ในราชสำนักยังเพิ่มคุณสมบัติให้พระศิวะอีกประการหนึ่งคือ ให้พระศิวะเป็นเทพที่คอยปกป้องพุทธศาสนา โดยแสดงออกในรูปแบบของจิตรกรรมบนบานประตูหน้าต่างพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวราราม และจิตรกรรมบนบานประตูหน้าต่างวัดบวรสถานสุทธาวาส คติความเชื่อดังกล่าวนี้นี้เคยปรากฏขึ้นในพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่นำเอาเทพในศาสนาฮินดูมาผนวกเข้ากับคติความเชื่อในพุทธศาสนา ในราชสำนักเองก็คงมีคติความเชื่อผสมผสานระหว่างศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

การเผยแพร่ความรู้เรื่องพระศิวะเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เนื่องจากเริ่มมีการตรวจสอบดูพิธีกรรมที่จัดขึ้นในช่วงเวลานั้นกับพิธีกรรมที่เคยประกอบมาตั้งแต่สมัยโบราณว่ามีความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างกันอย่างไร แล้วมีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัย ครั้นเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 5 การบันทึกรายละเอียดการประกอบพิธีกรรม รวมการอธิบายถึงคติความเชื่อและคุณสมบัติของพระศิวะ เช่น ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ ชาวอินเดียที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเริ่มก่อตั้งเทวสถานของตนเอง เช่น วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ความรู้ รวมถึงคติความเชื่อเรื่องพระศิวะแพร่กระจายสู่คนทั่วไป

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ความรู้เรื่องพระศิวะได้เริ่มกระจายลงสู่คนทั่วไปมากยิ่งขึ้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลหนังสือภาษาอังกฤษที่ปรากฏเรื่องราวของพระศิวะ คือหนังสือ Hindu Mythology ของ J. Wilkins รวมถึงทรงพระราชนิพนธ์หนังสือที่อธิบายเรื่องเทพตามมุมมองที่ชาวตะวันตกได้ทำการศึกษาไว้ ได้แก่ เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้ และลิลิตนารายณ์สิบปาง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 พราหมณ์ ป.ส. ศาสตรี ได้รวบรวมและอธิบายพระราชพิธีต่าง ๆ ในประเทศไทย นอกจากนี้ ยังมีชาวอินเดียที่ก่อตั้งเทวสถานในศาสนาฮินดูเพิ่มขึ้นอีก ได้แก่ วัดวิชฌู ยานนาวา และวัดเทพมณเฑียร ย่านเสาชิงช้า โดยเทวสถานเหล่านี้ได้อนุญาตให้คนทั่วไปเข้าร่วมพิธีกรรมได้ ซึ่งการเผยแพร่ความรู้เรื่องพระศิวะ รวมถึงการเกิดเทวสถานในศาสนาฮินดูเพิ่มมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6-7 นี้ ถือเป็นจุดสำคัญที่ความรู้ ตลอดจนคติความเชื่อเรื่องพระศิวะแพร่กระจายจากราชสำนักสู่คนทั่วไป

พ.ศ. 2509 เทพย์ สาริกบุตร ได้รวบรวมคาถาและเคล็ดวิชาต่าง ๆ จากคัมภีร์ไสยศาสตร์ ออกเผยแพร่ในรูปแบบหนังสือ ซึ่งคัมภีร์ไสยศาสตร์ถือเป็นคัมภีร์สำคัญเล่มหนึ่งของไสยเวทย์ ซึ่งหนังสือเล่มนี้เป็นสิ่งสำคัญอีกประการที่ทำให้คนทั่วไปสามารถประกอบพิธีกรรมได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพราหมณ์หรือนักบวชในการประกอบพิธี อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคติความเชื่อเรื่องพระศิวะแพร่กระจายจากราชสำนักสู่คนทั่วไปแล้ว ทางราชสำนักเองก็ยังคงมีคติความเชื่อเรื่องพระศิวะสืบเนื่องต่อมาเช่นเดิม และก็ยังมีการปฏิบัติที่สะท้อนถึงคติความเชื่อเรื่องพระศิวะอยู่เช่นเดิม

ในบทที่ 5 นี้ เป็นการวิเคราะห์และเปรียบเทียบถึงปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องพระศิวะในกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาความเชื่อเรื่องพระศิวะในพื้นที่เก็บข้อมูลจำนวน 8 แห่งในกรุงเทพมหานคร โดยในแต่ละพื้นที่ศึกษาในประเด็นรูปเคารพ พิธีกรรม และวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า

1.1 ลักษณะเทวรูปพระศิวะ

เทวรูปพระศิวะประธานในเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า เป็นเทวรูปในศิลปะสุโขทัย 2 กร คล้องงูเป็นสังวาล สวมมงกุฏ ทรงพระภูษาขาว มีพระเนตรที่ 3 นอกจากนี้ ยังมีเทวรูปพระศิวนาฏราช ศิลปะแบบโจฬะ (อินเดียใต้) อีก 3 องค์ และเทวรูปพระศิวะขนาดต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก โดยเทวรูปเหล่านี้อยู่แต่ในสถานพระอิศวรเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสถานที่ดังกล่าวเป็นการจำลองวิมานหรือที่อยู่ให้กับพระศิวะ

ภาพที่ 5-1 เทวรูปพระศิวะประธานและเทวรูปพระศิวะขนาดต่าง ๆ ในสถานพระอิศวร เทวสถานโบสถ์พราหมณ์

ทั้งนี้ ยังมีเทวรูปพระศิวะขนาดเล็กที่ทางสำนักพระราชวังอัญเชิญออกมาจากพระบรมมหาราชวังเพื่อการประกอบพิธีอีกด้วย ซึ่งอัญเชิญมาประทับยังเทวสถานเมื่อวันแรม 1 ค่ำ เดือนยี่ (วันที่ 10 ของการประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย) และอัญเชิญกลับพระบรมมหาราชวังในวันแรม 5 ค่ำ เดือนยี่ (วันที่ 15 หรือวันสุดท้ายของการประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย)

1.2 ข้อมูลที่พบในการประกอบพิธีกรรม

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย เป็นพระราชพิธีที่เกิดขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพิธีตรียัมปวายจากพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช มีจุดประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่กรุงเทพมหานคร และสร้างขวัญกำลังใจให้กับประชาชน จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีพิธีสงฆ์ร่วมกับพิธีพราหมณ์ เนื่องจากทรงเห็นว่าพราหมณ์ไม่มีความรอบรู้พระเวทเหมือนพราหมณ์สมัยโบราณ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ทรงกล่าวถึงพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย ว่าเป็นพิธีใหญ่ มีประชาชนเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการเผาคูการไล่ชิงช้า จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยกเลิกการไล่ชิงช้าไป อย่างไรก็ตาม พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายยังคงสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน และราชสำนักก็ยังมีส่วนร่วมโดยการอัญเชิญเทวรูปในพระบรมมหาราชวังมาและนำสิ่งของต่าง ๆ มาร่วมในพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย แต่ไม่เอิกเกริกเหมือนสมัยรัชกาลที่ 5

การแต่งกายของผู้มาร่วมพิธีนั้น ส่วนใหญ่สวมชุดสีขาว โดยเจ้าหน้าที่เทวสถานเป็นผู้ขอความร่วมมือให้ทุกคนแต่งกายในชุดดังกล่าว ส่วนพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีสวมเสื้อคอตั้งสีขาว นุ่งโจงกระเบนสีขาว ซึ่งที่เทวสถานถือว่าสีขาวเป็นสีแห่งความบริสุทธิ์ อันมีผลต่อความศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธี ส่วนพราหมณ์เองก็ถือว่าสีขาวเป็นสีของวรรณะพราหมณ์

ภาพที่ 5-2 การแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีและการแต่งกายของพราหมณ์

สำหรับสิ่งของที่ใช้ถวายพระศิวะ ประกอบไปด้วยผลไม้ ธัญพืช และขนมหวานต่าง ๆ เช่น ส้มเขียวหวาน มะพร้าวอ่อน อ้อย ข้าวตอก กล้วยไข่ สิงโตทำจากน้ำตาล เผือกต้ม มันต้ม ฯลฯ ซึ่งสิ่งของที่ใช้ถวายเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายเรื่องความอุดมสมบูรณ์ และมีอาหารอย่างหนึ่งที่ทำขึ้นเพื่อถวายพระศิวะโดยเฉพาะคือข้าวเวทย์ ที่ทำจากข้าวหุงสุกกวนกับน้ำกะทิ โดยผลไม้ต่าง ๆ ที่นำมาถวายพระศิวะนั้น ทางเทศบาลเป็นผู้จัดหาเอง ส่วนที่ผู้เข้าร่วมพิธีนำมาเองก็มีบ้าง แต่เป็นจำนวนน้อย ภายหลังจากการประกอบพิธีเสร็จสิ้นแล้ว ผู้มาร่วมงานอาจขอผลไม้ที่เป็นของถวายจากพราหมณ์กลับบ้านได้ โดยสิ่งของที่ใช้ถวายพระศิวะนี้ แต่เดิมพราหมณ์ใช้สิ่งของเหล่านี้เพื่อบริโภคระหว่างการประกอบพิธี เนื่องจากพราหมณ์ต้องบริโภคแต่พืช ห้ามบริโภคเนื้อสัตว์ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพราหมณ์ก็ไม่นำของที่ถวายมาบริโภคเช่นเดิมอีกแล้ว

ภาพที่ 5-3 สิ่งของที่ถวายแด่พระคิระ ประกอบด้วย งาดำ งาขาว หมากพลู ถั่วเขียว มาการีน (แทนเนย) นมวัว และน้ำ

ภาพที่ 5-4 ขนมหวานที่ถวายแด่พระคิระ

ภาพที่ 5-5 ผลไม้และข้าวตอกที่ถวายแด่พระศิวะ

สิ่งของที่ให้ถวายอย่างหนึ่งที่อาจได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อของชาวจีน คือการนำสิ่งโตที่ทำจากน้ำตาลมาถวายพระศิวะจากสำนักพระราชวัง คติความเชื่อเรื่องการถวายสิ่งโตที่ทำจากน้ำตาลแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเทศกาลปีใหม่ (ตรุษจีน) ทำให้ชีวิตสดชื่นหอมหวานตลอดปี โดยถวายเป็นคู่ เมื่อไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เสร็จแล้วก็นำสิ่งโตดังกล่าวกลับไปตั้งที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล (กุลศิริ อรุณภาคย์, 2553, หน้า 33) ซึ่งการถวายสิ่งโตที่ทำจากน้ำตาลในพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายนี้ ก็ถวายเป็นคู่ และยังถือว่าเป็นปีใหม่ตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดู เมื่อเสร็จพระราชพิธี ทางสำนักพระราชวังก็นำสิ่งโตดังกล่าวกลับไปไว้ในพระบรมมหาราชวังเช่นกัน อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมศาสนาฮินดูกับวัฒนธรรมจีนในประเทศไทย และยังแสดงให้เห็นอีกว่าชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยก็ยอมรับนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมจีน

ภาพที่ 5-6 สิ่งโตที่ทำจากน้ำตาล ทางสำนักพระราชวังได้นำมาเพื่อเป็นของถวายพระศิวะ

ส่วนสิ่งของพราหมณ์ใช้ในการประกอบพิธี ประกอบด้วยสังข์ ใบมะตูม เชิงเทียนคัน ชีพ หม้อพรมน้ำมนต์ ซึ่งสังข์ถือเป็นอาวุธอย่างหนึ่งของพระวิษณุ หากเป่าสังข์หรือเอาน้ำใส่ในสังข์ รดสิ่งต่าง ๆ ก็ถือเป็นมงคล (สมบัติ พลายน้อย, 2541, หน้า 273) ส่วนใบมะตูมถือเป็นใบไม้ที่เป็น สัญลักษณ์แทนพระศิวะ เนื่องจากใบมะตูมมีลักษณะแยกเป็น 3 แฉกเหมือนกับตรีศูลอันเป็นอาวุธของพระศิวะ

คติความเชื่อเรื่องพระศิวะของผู้คนในพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายที่เทวสถาน โบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพระราชพิธีเท่านั้น ซึ่งเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมว่า พระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ต้องเป็นพราหมณ์ ในปัจจุบันพราหมณ์ยังแบ่งพื้นที่ สำหรับการประกอบพระราชพิธี โดยไม่อนุญาตให้บุคคลทั่วไปเข้าไปในพื้นที่ที่ประกอบพระราชพิธี ยกเว้นบางส่วนของพระราชพิธีที่พราหมณ์เป็นผู้อนุญาตให้บุคคลทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมได้ นอกจากนี้ พราหมณ์ยังเป็นผู้มีอิทธิพลต่อผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ขอความร่วมมือให้ผู้เข้าร่วมพระราชพิธีสวมชุดขาว รวมถึงขอความร่วมมือให้ผู้เข้าร่วมพระราชพิธีอยู่ในอาคารสงบ

การประกอบพระราชพิธีของพราหมณ์นั้น ก็ยังคงยึดแบบแผนตามที่เคยประกอบกัน มาตามที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตาม พระราชพิธีบางส่วนก็ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น ในอดีต การนำนาง กระดานลงหลุมกระทำบริเวณเสาชิงช้า แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนการนำนางกระดานมาลงหลุม ระหว่างสถานพระศิระกับสถานพระคเณศ

การเข้าร่วมพระราชพิธีของบุคคลทั่วไป พบว่า จุดประสงค์ในการเข้าร่วมพระราชพิธี นี้ ก็เพื่อต้องการความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว รวมถึงการนำวัตถุมงคลสิ่งๆ ที่ผ่านการ ประกอบพระราชพิธีกลับไปบูชาที่บ้าน เช่น แขนงบนโต๊ะเบญจคัพย์ หรือน้ำตาเทียนที่จุดบนตัวหงส์ สำหรับการกล่อมหงส์ หรือแม้กระทั่งการให้พราหมณ์โกนหรือตัดผมเด็ก ซึ่งเชื่อกันว่าทำให้เด็กนั้น เติบโตขึ้นเป็นคนดี ให้นายจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือผู้ใหญ่ที่ให้พราหมณ์ตัดผมเพราะถือเป็นการนำเคราะห์ร้ายออกจากตัวนั่นเอง

ทั้งนี้ ยังมีผู้นำเทวรูปหรือภาพที่มีเทพเจ้าฮินดู รวมถึงวัตถุมงคลประเภทต่าง ๆ มาให้ พระมหाराชครูเจิมระหว่างประกอบพระราชพิธี โดยเชื่อกันว่าเทวรูปหรือวัตถุมงคลอื่น ๆ ที่ ผ่านการเจิมและเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพระราชพิธีมีความขลังและมีความศักดิ์สิทธิ์มาก

ในงานพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายนี้มีการเลี้ยงอาหารประเภทต่าง ๆ ทั้งจาก ครอบครัวของพราหมณ์ และผู้ที่มีจิตศรัทธาร่วมเป็นเจ้าภาพในการเลี้ยงอาหารแก่ผู้เข้าร่วมพระ ราชพิธีโดยไม่คิดค่าอาหารและเครื่องดื่มเหล่านั้น นอกจากนี้ เมื่อเสร็จพระราชพิธีดังกล่าว พราหมณ์ ยังได้แจกเหรียญกษาปณ์ (เหรียญบาท) เพื่อเป็นที่ระลึกและยังถือเป็นวัตถุมงคลได้

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากพระราชพิธีการบูชาพระศิระที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ แสดงให้เห็นว่า แม้ว่า พราหมณ์ประกอบพระราชพิธีตามแบบดั้งเดิม และไม่อนุญาตให้บุคคลทั่วไปเข้าร่วมในส่วนของ พื้นที่ที่ประกอบพระราชพิธี แต่ก็ยังให้คนทั่วไปสามารถชมการประกอบพระราชพิธีได้ ซึ่งอาจแสดง ให้เห็นว่าการแสดงให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพระราชพิธีนี้ พราหมณ์เองก็ต้องการ แสดงให้คนทั่วไปได้เห็นว่าพระราชพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์นี้มีแต่เฉพาะคนในกลุ่มของตนเองที่สามารถ กระทำได้ ทั้งนี้ พราหมณ์ยังได้รับการสนับสนุนจากบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการจัดพระ ราชพิธี อันแสดงให้เห็นว่า การประกอบพระราชพิธีในปัจจุบัน ทางพราหมณ์เองจำเป็นต้องพึ่ง ค่าใช้จ่ายจากบุคคลทั่วไปนอกเหนือจากค่าใช้จ่ายที่ได้รับการสนับสนุนมาจากราชสำนัก ด้วยเหตุ นี้เอง ทำให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงการประกอบพระราชพิธีมากขึ้น

สิ่งของที่บูชาพระศิวะที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ ประกอบด้วยข้าวเวทย์ กล้วยดิบ อ้อย เผือกต้ม มันต้ม แดงกวา ข้าวตอก น้ำตาล ลัมเขี้ยวหวาน ฯลฯ ซึ่งสิ่งของเหล่านี้ เมื่อประกอบพระราชพิธีเสร็จแล้ว บางส่วนพราหมณ์แจกให้กับผู้ร่วมพิธี ส่วนที่เหลือนำไปใช้ในวันถัดไป ส่วนข้าวเวทย์เมื่อพราหมณ์นำไปบูชาพระศิวะเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำไปแช่ในตู้เย็นเพื่อแจกจ่ายให้กับบุคคลที่สนิทกับพราหมณ์ เพราะขั้นตอนการบูชาพระศิวะด้วยข้าวเวทย์เป็นพิธีในช่วงเช้า และไม่อนุญาตให้บุคคลทั่วไปเข้าร่วมพิธี ทั้งนี้ ในพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวาย ผู้เข้าร่วมพิธีสามารถนำสิ่งของที่เตรียมมาเองบูชาพระศิวะได้เพียงวันเดียวคือวันผูกพรต ส่วนวันอื่น ๆ ผู้เข้าร่วมพิธีไม่สามารถนำสิ่งของใด ๆ มาบูชาพระศิวะได้ แสดงให้เห็นว่าพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวายเป็นพระราชพิธีที่พราหมณ์ต้องเป็นผู้เลือกสิ่งของที่บูชาพระศิวะ รวมถึงการประกอบพระราชพิธีเนื่องจากพราหมณ์ของไทยเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางในการติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้า รวมถึงเป็นกลุ่มบุคคลพิเศษที่เชื่อกันว่ามีความบริสุทธิ์ อยู่ในศีลมากกว่ากลุ่มบุคคลอื่น ซึ่งกลุ่มบุคคลอื่นที่ไม่มีคุณสมบัติดังกล่าว ไม่สามารถติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้าได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอนที่พราหมณ์ปฏิบัติ ซึ่งทำให้ขาดความศักดิ์สิทธิ์

ผู้เข้าร่วมพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวายที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ มีทั้งคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยเชื้อสายจีนยอมรับเอาคติความเชื่อศาสนาฮินดูเข้ามาประยุกต์เข้ากับความเชื่อเดิมของจีน โดยเชื่อว่าพระศิวะก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์รูปแบบหนึ่งที่สามารถบันดาลให้มนุษย์ได้รับแต่สิ่งดี ๆ การบูชาพระศิวะก็เพื่อให้พระศิวะเกิดความพอพระทัย มีทั้งเพศหญิงและเพศชายเข้าร่วมพระราชพิธีจำนวนใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม พระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวายไม่มีชาวไทยเชื้อสายอินเดียหรือชาวอินเดียเข้าร่วมพระราชพิธี อาจแสดงให้เห็นว่าพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวายเป็นคติความเชื่อของพราหมณ์ในราชสำนักไทยที่ได้ปรับเปลี่ยนจากคติความเชื่อศาสนาฮินดูดั้งเดิมของอินเดีย ทั้งนี้ ในช่วงเวลาการจัดพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวาย ก็ไม่มีเทวสถานอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานครที่ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องหรือใกล้เคียงกับพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวาย

ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ มีกล่องรับบริจาคเงินเพื่อบำรุงรักษาเทวสถานในด้านต่าง ๆ ตามที่ผู้เข้าร่วมพิธีศรัทธา แต่ไม่ปรากฏการรับเงินบริจาคขณะที่ประกอบพระราชพิธี หรือหลังจากเสร็จพระราชพิธี ถือเป็นจุดเด่นของพราหมณ์ในประเทศไทย ที่ไม่รับค่าทักษิณาจากผู้เข้าร่วมพิธี แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวที่แตกต่างออกไปจากธรรมเนียมดั้งเดิมในศาสนาฮินดู ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากพราหมณ์ในราชสำนักของไทยสังกัดอยู่กับกองพระราชพิธี ได้รับพระราชทานเงินพระบรมราชูปถัมภ์ด้านพิธีกรรมจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเงินสนับสนุนประจำปีจากกรมการศาสนา (จวิฑาม มาเจริญ, 2536, หน้า 4 อ้างถึงใน กรมศิลปากร, 2550)

ลำดับขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ พบว่าเปลี่ยนแปลงไปจากโบราณตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าไม่มีพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในพระเวทเหมือนสมัยโบราณ จึงทรงแก้ไขระเบียบพิธีพราหมณ์ต่าง ๆ รวมถึงพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายให้มีพิธีสงฆ์ด้วย การประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายของพราหมณ์ในกรุงเทพมหานครปัจจุบันก็มีพิธีสงฆ์สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 อยู่เช่นเดิม อย่างไรก็ตามการประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายที่กรุงเทพมหานครได้เปลี่ยนแปลงไปจากการประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายที่นครศรีธรรมราช ที่ไม่มีพิธีสงฆ์ร่วมกับพิธีพราหมณ์ แต่ในปัจจุบัน พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย² ที่นครศรีธรรมราชก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบจากพระราชพิธีทางศาสนาเป็นการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 (จิรา วงศ์สวัสดิ์, 2555) ประกอบด้วยการแสดงการรำเล่ง การแห่นางกระดานทั้งสาม และการโล้ชิงช้า และจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์แทนการจัดในช่วงเดือนมกราคม

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งคือการเล่นหนังตะลุงในพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายที่อาจเป็นการสืบทอดการละเล่นจากพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายในนครศรีธรรมราชมายังพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายในกรุงเทพมหานคร และเรื่องที่เล่นก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระศิวะและเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ในศาสนาฮินดู³ แต่ในปัจจุบัน หนังตะลุงที่เล่นในพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายที่กรุงเทพมหานคร เป็นคณะหนังตะลุงที่มาจากจังหวัดเพชรบุรี และใช้ภาษาภาคกลางในการบรรยายเนื้อเรื่อง

การวิเคราะห์เรื่องผู้เข้าร่วมพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์พบว่าแม้ผู้เข้าร่วมพิธีทั้งหมดนับถือพุทธศาสนา แต่ยังคงเข้าร่วมพระราชพิธีในศาสนาฮินดู เพราะมีความเชื่อว่าหากเข้าร่วมพระราชพิธี รวมถึงได้รับวัตถุมงคลที่ระลึก ของที่ถวายพระศิวะแล้ว และการโกนหรือตัดผมสั้น สร้างความเป็นสิริมงคลแก่ตน ถือเป็นการผสมผสานความเชื่อพุทธศาสนากับศาสนาฮินดูในประเทศไทยที่ปรากฏสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

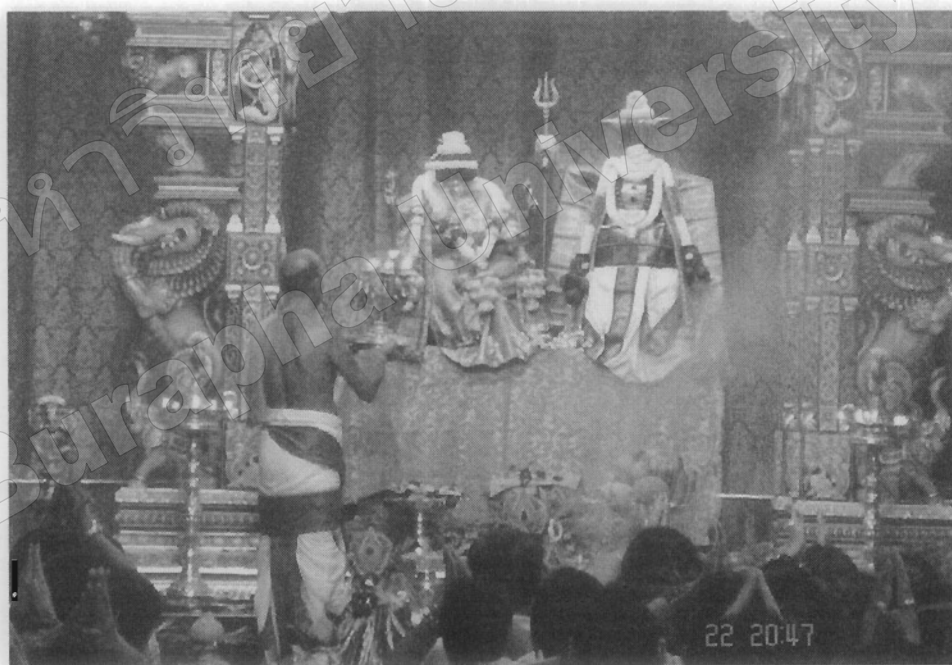
² ปัจจุบันคนนครศรีธรรมราชรู้จักพระราชพิธีตรียัมปวายในชื่อพิธีแห่นางดาน

³ เรื่องที่เล่นในพระราชพิธีตรียัมปวายที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ กรุงเทพมหานคร คือเรื่องรามเกียรติ์

2. คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในเทศกาลนวราตรี และพิธีศิวนาฏราช วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

2.1 ลักษณะเทวรูปพระศิวะ

เทวรูปของพระศิวะที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี มี 2 รูปแบบ คือรูปแบบที่ใช้ในเทศกาลนวราตรีกับรูปแบบที่ใช้ในพิธีศิวนาฏราช โดยรูปแบบที่ใช้ในเทศกาลนวราตรีนั้น เทวรูปพระศิวะประทับยืน มี 4 กร พระหัตถ์ขวามบนทรงถือขวาน พระหัตถ์ซ้ายบนทรงถือกวาง พระหัตถ์ขวาล่างทรงถือตรีศูล และพระหัตถ์ซ้ายล่างทรงจับนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้เข้าหากัน ซึ่งตอนประกอบพิธีมีเทพีมีนักษี (ปางหนึ่งของพระอุมาตามความเชื่อของชาวอินเดียใต้) ตั้งอยู่เคียงข้างพระศิวะ อาจหมายความว่า การบูชาพระศิวะคู่กับพระอุมา เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ และการเติมเต็มของพลังทั้งสองด้านตามความเชื่อในศาสนาฮินดูไศวนิกาย

ภาพที่ 5-7 เทวรูปพระศิวะ (องค์ซ้าย) กับเทพีมีนักษี (องค์ขวา)

ส่วนเทวรูปพระศิวะที่ใช้ประกอบพิธีศิวนาฏราช เป็นเทวรูปปางศิวนาฏราช มี 2 กร พระบาทขวายกขึ้นเหนือจากพื้น ส่วนพระบาทซ้ายเหยียบอยู่บนนอสุรี มีเปลวไฟล้อมรอบพระองค์ ปางดังกล่าวเป็นปางที่สะท้อนถึงความเชื่อว่าพระศิวะเป็นผู้สร้างจักรวาลด้วยการเคลื่อนไหว แต่

ต้องอยู่ในจังหวัดพอดี้ หากเคลื่อนไหวรุนแรงเกินไป จักรวาลก็อาจพินาศได้ (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2551, หน้า 166)

2.2 ข้อมูลที่พบในการประกอบพิธีกรรม

เนื่องจากวัดพระศรีมหาอุมาเทวีที่ถนนสีลม เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยชาวอินเดียได้และชาวไทยเชื้อสายอินเดียได้ ซึ่งมีพราหมณ์จากอินเดียได้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม โดยจุดประสงค์เริ่มแรกของการประกอบพิธีกรรมก็เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวอินเดียได้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทย และการประกอบพิธีกรรมโดยพราหมณ์จากอินเดียได้ก็ยังคงสืบเนื่องจนมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ในปัจจุบันก็ปรากฏว่าคนไทยที่ไม่ได้มีเชื้อสายอินเดียก็เข้าไปบูชาเทพเจ้า รวมถึงการเข้าร่วมพิธีในเทศกาลต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดขึ้นอีกด้วย โดยเทศกาลต่าง ๆ ก็ยังจัดขึ้นตามคติความเชื่อดั้งเดิมที่ยังปฏิบัติกันอยู่ในอินเดียได้

ผู้มาร่วมพิธีไม่เคร่งครัดในเรื่องสีเครื่องแต่งกาย ซึ่งหมายความว่า ไม่ว่าการสวมเสื้อผ้าสีอะไร ก็สามารถเข้าถึงการบูชาและการอ้อนวอนพระศิวะได้ อย่างไรก็ตาม ทางวัดได้ห้ามสวมกางเกงขาสั้นและเสื้อแขนกุด เพื่อแสดงความเคารพแก่วัด ส่วนพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีนั่งผ้าโรตีสีขาว ไม่สวมเสื้อ คล้องด้ายยัชโญปวีต มุ่นมวยผม ซึ่งการแต่งกายเช่นนี้ถือเป็นเอกลักษณ์ของพราหมณ์จากอินเดียได้

ภาพที่ 5-8 ผู้มาร่วมพิธีสวมเสื้อผ้าสีต่าง ๆ

ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ผู้มาเข้าร่วมพิธีนำของต่าง ๆ มาถวายแด่พระศิวะมากมาย เช่น ผลไม้ประเภทต่าง ๆ เช่น องุ่น มะม่วง มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย เป็นต้น โดยเฉพาะกล้วยกับมะพร้าวอ่อน ที่มีการถวายกันมากเป็นพิเศษ รวมถึงขนมหวานประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นขนมหวานของอินเดียและไทย เช่น ขนมตาล ขนมเปียกปูน ลาดูบ (ขนมทำจากถั่วเหลือง คลุกกับน้ำตาลแล้วนำไปทอด) เป็นต้น ซึ่งการถวายผลไม้ต่าง ๆ นั้น เห็นได้ว่าผลไม้เหล่านี้สามารถหาซื้อได้ทั่วไปตามท้องตลาดในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ การที่ถวายกล้วยกับอ้อยมากเป็นพิเศษนั้น เป็นคติที่สืบเนื่องมาจากอดีต กล่าวคือ มะพร้าวถือเป็นผลไม้ที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระศิวะ เนื่องจากเปลือกมะพร้าวนั้นมีตา 3 ตา ซึ่งเปรียบได้กับพระศิวะที่มี 3 เนตรเช่นกัน (สมบัติ พลายน้อย, 2543, หน้า 392) และในอดีตเมื่อนำกล้วยกับมะพร้าวอ่อนถวายพระศิวะเรียบร้อยแล้ว ผลไม้ดังกล่าวก็เป็นของพรหมณ์นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพรหมณ์ก็ไม่ได้นำของที่ถวายพระศิวะมาบริโภคอีกแล้ว

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว พรหมณ์แจกสิ่งของที่ใช้ถวายพระศิวะแก่ผู้มาร่วมพิธีด้วย โดยมีความเชื่อว่าหากบริโภคสิ่งของที่ผ่านการบูชาพระศิวะแล้ว ได้รับความเป็นสิริมงคล นอกจากนี้ทางวัดยังได้แจกอาหารที่ทำขึ้นต่างหากเพื่อเอาไว้แจกผู้มาร่วมพิธี ซึ่งอาหารเหล่านี้ก็มาจากเงินที่ผู้มาร่วมงานถวายแด่วัด

ภาพที่ 5-9 อาหารที่ทางวัดได้แจกหลังจากเสร็จพิธี ประกอบด้วยถั่วทอด (ในถ้วยพลาสติก) และ ถั่วคลุกน้ำตาลชุบแป้งทอด

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อสังเกตที่สำคัญคือพิธีกรรมการบูชาพระคิ่วที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวีดำเนินโดยพราหมณ์ชาวอินเดียเท่านั้น ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของศาสนาฮินดูว่าผู้ที่ทำการติดต่อกับเทพเจ้า รวมถึงการประกอบพิธีกรรมได้ต้องเป็นพราหมณ์ ซึ่งแตกต่างจากสถานที่อื่นที่มีการผสมผสานพิธีกรรมระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาฮินดู

วัดพระศรีมหาอุมาเทวีมีผู้รับบริจาคเงิน ซึ่งระบุกำกับหน้าตู้ว่าเงินที่รับบริจาคเป็นค่าใช้จ่ายการบำรุงวัดในด้านต่าง ๆ ส่วนพราหมณ์ที่ประกอบพิธีนั้น เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ผู้มาร่วมพิธีอาจให้เงินแก่พราหมณ์ตามกำลังศรัทธา ซึ่งเงินส่วนที่ให้กับพราหมณ์นี้ถือเป็นค่าทักษิณา คือ ค่าธรรมเนียมที่ให้แก่พราหมณ์ที่ประกอบพิธีกรรมให้ และเงินที่ให้พราหมณ์นี้ถือเป็นเงินส่วนตัวของพราหมณ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเงินที่เป็นค่าดูแลรักษาวัด คดีการให้เงินเป็นค่าทักษิณาแก่พราหมณ์นี้ เป็นธรรมเนียมดั้งเดิมของผู้ที่นับถือศาสนาฮินดู และคนไทยก็ได้รับอิทธิพลธรรมเนียมการให้ค่าทักษิณาแก่พราหมณ์ อย่างไรก็ตาม ธรรมเนียมนี้ไม่ปรากฏในกลุ่มพราหมณ์ราชสำนักของไทย เนื่องจากได้รับพระราชทานเงินพระบรมราชูปถัมภ์ด้านพิธีกรรมจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเงินสนับสนุนประจำปีจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมในฐานะองค์กรในศาสนาฮินดู

สิ่งของที่ใ้บูชาพระคิ่วที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวีนั้น หากซื้อในวัดแล้วนำไปบูชาพระคิ่วจนเสร็จ สิ่งของเหล่านั้นถูกนำกลับมาใช้เพื่อให้ผู้อื่นได้บูชาใหม่ โดยเฉพาะผลไม้ที่เน่าเสีย ยาก ได้แก่ กล้วยดิบ และอ้อย ส่วนสิ่งของอื่น ๆ ที่เก็บรักษาได้ยากหรือเน่าเสียง่าย เช่น ดอกไม้ หรือนม ทางวัดนำไปทิ้งเมื่อประกอบพิธีเสร็จแล้ว ส่วนที่ผู้บูชาซื้อมาจากนอกวัด มักเป็นกล้วยสุกที่ยากต่อการเก็บรักษา เมื่อประกอบพิธีเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ของวัดก็นำไปทิ้งเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการของวัดที่มีพื้นที่จำกัด แต่จำนวนผู้มาบูชาและถวายสิ่งของพระคิ่วมีจำนวนมากเกินกว่าที่เก็บสิ่งของที่ถวายได้ทั้งหมด จึงต้องนำสิ่งของที่ทางวัดจัดหาลับมาบูชาพระคิ่วอีกครั้ง และไม่สามารถเก็บสิ่งของที่ผู้บูชานำมาจากภายนอกได้

ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อาจแสดงให้เห็นว่าเพศหญิงต้องการความสบายใจ รวมถึงกำลังใจในการดำเนินชีวิตมากกว่าเพศชาย เพศหญิงกลุ่มดังกล่าวมีหลายวัย หลายอาชีพปะปนกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุริยา สมุทคุปดี และคณะ (2539, หน้า 243-244) ทั้งนี้ ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวีกลับพบชาวไทยเชื้อสายอินเดียมาร่วมพิธีน้อยมาก อาจเป็น

เพราะปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายอินเดียส่วนใหญ่ไม่ได้อาศัยอยู่บริเวณย่านสลิมเหมือนในอดีต ทำให้เกิดความไม่สะดวกในการเดินทางมาเข้าร่วมพิธีที่ส่วนใหญ่จัดขึ้นตอนกลางคืน

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือ ในขณะที่พราหมณ์ประกอบพิธีกรรม มีผู้ที่ศรัทธาพระศิวะมาร่วมพิธีด้วย ซึ่งทางวัดได้แบ่งผู้มาร่วมพิธีออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของผู้ที่มาร่วมงานที่เป็นเจ้าภาพ กับผู้ที่มาร่วมงานธรรมดา โดยผู้ที่มาร่วมงานเป็นเจ้าภาพคือผู้ที่ได้ออกเงินเพื่อซื้อของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมตามที่ทางวัดกำหนด เช่น ผ้าสำหรับสำหรับเผาเป็นเครื่องบูชา แต่เทพ ดอกไม้สำหรับประกอบพิธี เป็นต้น ซึ่งทางวัดกำหนดราคาสິงของต่าง ๆ ไว้แล้ว เจ้าภาพได้รับสิทธิ์ให้นั่งด้านหน้าใกล้กับสถานที่ประกอบพิธีกรรม ซึ่งทางวัดจัดแบ่งพื้นที่ไว้ให้เฉพาะผู้ที่เป็เจ้าภาพเท่านั้น เจ้าภาพยังมีสิทธิ์ได้รับสิ่งของที่พราหมณ์ทำการถวายพระศิวะก่อนผู้ที่มาร่วมงานคนอื่น ๆ รวมถึงสิ่งของอื่น ๆ ที่ทางวัดจัดหาให้เจ้าภาพโดยเฉพาะ เช่น ภาพเทพเจ้าที่จัดทำโดยเฉพาะ ผ้าคลุมที่ลงลวดลายเทพเจ้า เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้ที่เป็เจ้าภาพส่วนใหญ่เป็นเจ้าของกิจการร้านค้าต่าง ๆ เช่น เจ้าของโรงงานทำขนมปัง เจ้าของบริษัทจัดจำหน่ายนม เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่กำลังทรัพย์ในการสมทบทุนต่าง ๆ ให้กับวัด ส่วนผู้ที่มาร่วมงานที่ไม่ได้เป็นเจ้าภาพทางวัดจัดที่นั่งอยู่ทางด้านหลังของที่นั่งเจ้าภาพ โดยที่ผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าภาพสามารถบริจาคเงินให้กับพราหมณ์ได้ตามกำลังศรัทธา และเมื่อเสร็จพิธี หลังจากที่ได้รับสิ่งของต่าง ๆ จากทางวัดแล้ว ผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าภาพได้รับสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามหลัง เช่น สายสิญจน์หรือขนม เป็นต้น

ในเชิงเศรษฐกิจ อาจกล่าวได้ว่าผู้ที่มีทรัพย์สินมาก สามารถเข้าถึงพิธีกรรม รวมถึงการรับสิ่งของต่าง ๆ ที่พราหมณ์ได้ประกอบพิธีไปแล้วก่อนผู้ที่ไม่ได้เสียทรัพย์สิน การเข้าถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า หรือพิธีกรรมที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ก็จำเป็นต้องมีทรัพย์สินเป็นตัวแปรสำคัญด้วย โดยผู้ที่มีทรัพย์สินมาก มักประกอบอาชีพการค้าขาย การประกอบธุรกิจ และเจ้าของกิจการในรูปแบบต่าง ๆ ที่ต้องการความมั่นใจในการประกอบกิจการเพื่อให้ได้ผลกำไร จึงนำทรัพย์สินมาถวายในพิธี และหลังจากการประกอบพิธีกรรมแล้ว ปรากฏว่าผู้ประกอบการเหล่านั้นได้รับผลกำไรตามที่ตนปรารถนา จึงเกิดศรัทธาและกลับมาบูชาพระศิวะและเข้าร่วมพิธีกรรมอยู่เสมอ ส่วนคนทั่วไปที่เข้าร่วมพิธีมักเป็นผู้ที่มีศรัทธาต่อพระศิวะในคุณสมบัติการประทานพรเป็น การส่วนตัว และประกอบด้วยหลากหลายอาชีพ เช่น พนักงานบริษัท นักเรียนนักศึกษา เป็นต้น โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้ถวายเพียงผลไม้ ดอกไม้ ธูป เทียน ที่ทางวัดขาย บางส่วนยังให้เงินแก่พราหมณ์หลังจากเสร็จพิธี นอกจากนี้ ทางวัดยังมีวัดอุ้มงคลประเภทต่าง ๆ ไว้ให้ผู้มาวัดได้เช่ากลับไปบูชา เช่น จั๊หยอยค่อ ผ้ายันต์ หรือเทวรูป เป็นต้น

นอกเหนือจากเหตุผลเชิงเศรษฐกิจแล้ว พิธีกรรมบูชาพระศิวะที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวียังสามารถอธิบายเรื่องอำนาจได้อีกด้วย กล่าวคือ การประกอบพิธีที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี มีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีเท่านั้น และมีการแบ่งพื้นที่ระหว่างพราหมณ์กับผู้ประกอบพิธีอย่างชัดเจน กล่าวคือ มีรั้วเหล็กกัน และคนทั่วไปก็ไม่สามารถเข้าไปยังพื้นที่ที่ใช้ประกอบพิธีด้วย อันแสดงให้เห็นว่าการเข้าถึงพระศิวะนั้น จำเป็นต้องมีพราหมณ์ที่ถือเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับพระศิวะ ซึ่งคติความเชื่อนี้ เป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของพราหมณ์จากอินเดียที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีรั้วเหล็กกันระหว่างเจ้าภาพกับบุคคลทั่วไป ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ของวัดคอยเก็บตัวที่เจ้าภาพได้ซื้อไว้เป็นบัตรผ่านเข้าไปยังพื้นที่ของเจ้าภาพ ทางวัดยังบริการเจ้าภาพเป็นพิเศษ ได้แก่ การแจกน้ำดื่ม การได้รับวัตถุมงคลต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดให้ อันแสดงให้เห็นว่าทางวัดให้ความสำคัญกับเจ้าภาพมากกว่าบุคคลทั่วไป เนื่องจากเจ้าภาพเป็นกลุ่มสำคัญที่คอยสนับสนุนเรื่องทรัพย์สินให้วัด ส่วนเจ้าภาพเองก็เกิดความรู้สึกศรัทธาในพิธีกรรมและพระศิวะ ที่กลุ่มบุคคลเหล่านี้เชื่อว่าสามารถบันดาลผลสำเร็จด้านการค้าขายหรือการประกอบกิจการ ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่วัดยังคอยกวาดขันให้บุคคลทั่วไปอยู่ในอาการสงบ และอยู่ในระเบียบที่ทางวัดได้กำหนดขึ้น ได้แก่ การห้ามถ่ายภาพในเขตวัดหรือการเข้าแถวเพื่อรับสิ่งของจากพราหมณ์ จุดประสงค์ก็เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและอาจเป็นจุดหนึ่งที่สามารถดึงดูดผู้คนให้เข้ามาประกอบพิธีกรรมในวัด ซึ่งมีผลสืบเนื่องทำให้รายได้ของวัดเพิ่มขึ้นด้วย

3. คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในพิธีโศกและอาระตี เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า

3.1 ลักษณะเทวรูปพระศิวะ

เทวรูปพระศิวะที่เทวาลัยแห่งนี้ สร้างขึ้นในท่าประทับนั่งลีลาสนะ พระบาทซ้ายอยู่ในท่าขัดสมาธิ พระบาทขวาห้อยลง พระหัตถ์ซ้ายด้านหน้าวางอยู่บนพระเพลลา พระหัตถ์ซ้ายด้านหลังทรงถือปัดนทาละวี พระหัตถ์ขวาด้านหน้าอยู่ในท่าอภัยมุทรา ส่วนพระหัตถ์ขวาด้านหลังทรงถือตรีศูล ทรงสวมมงกุฎเป็นสังวาล และมีพระจันทร์เป็นปิ่นทัดพระเกศา มุขเป็นมวยทรงขงา มีพระเนตรที่ 3 โดยปางนี้มีชื่อว่าปางมหาเทพ เป็นปางที่ผู้คนเชื่อว่าพระศิวะทรงประทานพรให้มากกว่าปางอื่น ๆ

ภาพที่ 5-10 เทวรูปพระศิวะปางมหาเทพ เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า

3.2 ข้อมูลที่พบในการประกอบพิธีกรรม

ในส่วนการเก็บข้อมูลในพิธีโหราและอาระตี เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า พบปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังนี้

การแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีโหราและอาระตีส่วนมาก มักสวมชุดขาว อย่างไรก็ตามทางเทวาลัยไม่ได้มีข้อบังคับให้ผู้เข้าร่วมพิธีสวมชุดขาว สันนิษฐานว่าสีขาวเป็นสีแห่งความบริสุทธิ์ อันเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ได้รับพรตามที่ตนเองอ้อนวอนพระศิวะเอาไว้ ส่วนพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีนุ่งผ้าโศติสีขาว สวมเสื้อสีอ่อน ซึ่งสีขาวเป็นสีประจำวรรณะพราหมณ์ตามความเชื่อในศาสนาฮินดู

การบูชาพระศิวะที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า มีการถวายสิ่งของแก่พระศิวะในรูปของผลไม้ 9 อย่าง ซึ่งการถวายผลไม้ในที่แห่งนี้ ไม่ปรากฏป้ายหรือข้อความใด ๆ ที่แสดงถึงข้อจำกัดของประเภทผลไม้ที่ใช้ถวายพระศิวะ และจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าการถวายผลไม้ 9 อย่างนั้น ไม่ได้กำหนดเฉพาะเจาะจงลงไปว่าต้องเป็นผลไม้ประเภทใดบ้าง ส่วนมากแล้วผลไม้ที่ใช้ถวายพระศิวะที่เทวาลัยแห่งนี้ เป็นผลไม้ที่หาได้ทั่วไปตามท้องตลาด เช่น กล้วยน้ำว้า แอปเปิ้ล สับปะรดไม่ปอกเปลือก ส้มโอ ลำไย แก้วมังกร มะม่วง มะพร้าวอ่อน ส้ม ฝรั่ง สาลี่ ผลไม้

ทั้งหมดนี้จัดเรียงให้อยู่ในถาด 9 ชุด นอกจากนี้ สิ่งของที่ใช้ถวายพระศิวะยังมีนมวัวและน้ำเปล่า ซึ่งนมวัวและน้ำเปล่าเหล่านี้ยังนำไปรดศีลสิ่งศักดิ์ภายในเทวาลัยได้อีกด้วย รวมถึงดอกดาวเรืองและพวงมาลัยดอกมะลิที่พบได้ตามท้องตลาดทั่วไป

หากวิเคราะห์ในเชิงสภาพแวดล้อมแล้ว พบว่าการนำผลไม้ต่าง ๆ ดังกล่าวมาถวายแด่พระศิวะที่เทวาลัยแห่งนี้ ก็เป็นการนำผลไม้ที่หาซื้อได้ทั่วไปตามท้องตลาดในกรุงเทพมหานคร และเป็นผลไม้ที่หาซื้อได้ทุกฤดูกาล นอกจากนี้ ผลไม้ดังกล่าวยังเป็นผลไม้ที่หาซื้อได้ง่ายและราคาไม่สูงมากในปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการบริโภคของผู้ที่ทำการบูชาพระศิวะ ที่หาสิ่งของต่าง ๆ มาถวายพระศิวะตามที่กำลังตนเองพอหามาได้ และเป็นสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป รวมถึงยังทำให้กลุ่มคนชั้นล่างสามารถหาซื้อผลไม้ดังกล่าวมาถวายและบูชาพระศิวะ ทั้งนี้ เมื่อเสร็จการประกอบพิธี พราหมณ์หรือเจ้าหน้าที่ของเทวาลัยก็มักแจกผลไม้ต่าง ๆ แก่ผู้ร่วมงานกลับไปบริโภค เพราะเชื่อว่าเมื่อบริโภคแล้ว เป็นสิริมงคลแก่ตน

ภาพที่ 5-11 ผลไม้ประเภทต่าง ๆ รวมถึงนมวัวและดอกไม้ที่ใช้ถวายพระศิวะ

สำหรับการใช้นมวัวในการบูชาและใช้เป็นของถวายแด่พระศิวะ ถือเป็นธรรมเนียมตามคติความเชื่อในศาสนาฮินดู เนื่องจากผู้นับถือศาสนาฮินดูเชื่อว่านมวัวคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่สามารถชำระล้างสิ่งต่าง ๆ ให้บริสุทธิ์ได้

ในส่วนของการประกอบพิธีพรหมิเชก (การบูชาศิวลึงค์) ของพราหมณ์ในเทวาลัย
แห่งนี้ ใช้สิ่งของต่าง ๆ เพื่อการบูชาศิวลึงค์ดังนี้

3.2.1 นม อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ตามความเชื่อในศาสนาฮินดู

3.2.2 น้ำผึ้ง ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ และยังถือเป็นสัญลักษณ์
แห่งความมีอายุยืนยาวในวัฒนธรรมฮินดูอีกด้วย

3.2.3 เนยเหลวหรือชี ถือว่าเป็นสิ่งที่ผู้นับถือศาสนาฮินดูใช้ประกอบพิธีกรรมอยู่
เสมอ ตามหลักการแพทย์ในศาสนาฮินดู เนยเหลวหรือชีถือเป็นยาสำคัญตัวหนึ่ง

3.2.4 น้ำตาล เป็นส่วนประกอบหนึ่งในตัวยาของวัฒนธรรมฮินดู บางครั้งใช้น้ำอ้อย

3.2.5 ขมิ้น ถือเป็นยาที่ใช้สุมานแผล และเป็นยาเพื่อใช้บำรุงผิว

3.2.6 ข้าวสาร

3.2.7 ดอกไม้

3.2.8 ใบมะตูม เนื่องจากใบมะตูมมี 3 แฉก ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับตรีศูลของ
พระศิวะ นอกจากนี้ ยังมีตำนานการบูชาด้วยใบมะตูม ใบมะตูมจึงถือเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระศิวะ

3.2.9 แส้จามรี

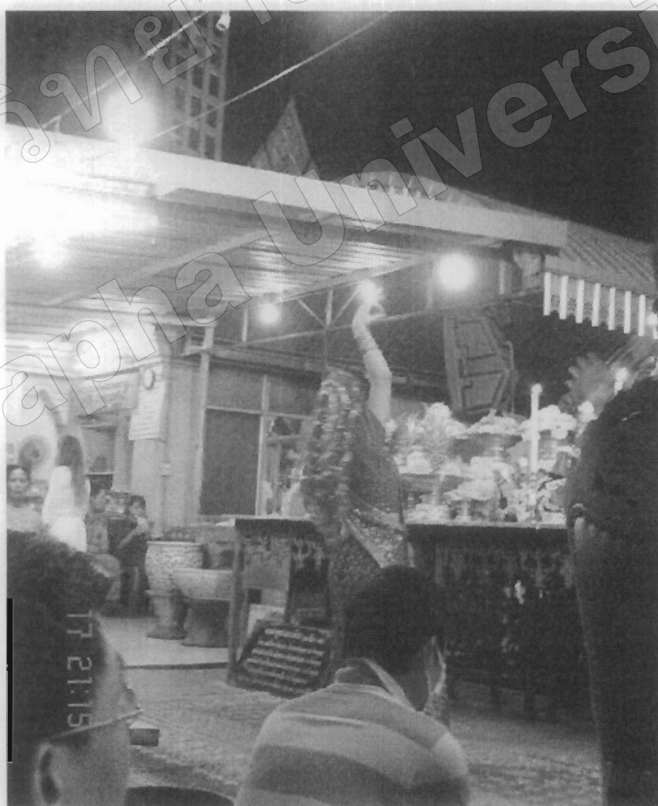
นอกจากนี้ ในขั้นตอนการบูชาศิวลึงค์ ยังมีการจุดธูปสีแดง 9 ดอก ซึ่งสีแดงเป็น
สัญลักษณ์ของความมีชีวิตชีวา และเลข 9 ตามความเชื่อของคนไทยในปัจจุบัน ถือเป็นเลขมงคล
และเชื่อว่า “เก้า” นั้น พ้องเสียงกับคำว่า “ก้าว” ที่หมายถึงความเจริญก้าวหน้า

ภาพที่ 5-12 สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการบูชาศิวลึงค์

จากสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีการบูชาศิวลึงค์ดังกล่าว เห็นได้ว่าตามความเชื่อในศาสนาฮินดู การใช้สิ่งของที่เป็นประโยชน์และมีสรรพคุณทางยานั้น เป็นสิ่งที่ทำให้พระศิวะพึงพอใจ เมื่อเสด็จลงมาร่วมพิธี และมีผลทำให้การประกอบพิธีกรรมเกิดความรู้สึกดีสิทธ์

การเริ่มต้นพิธี มีนางรำ 4 คน ออกมารำต่อหน้าเทวรูปพระศิวะ โดยนางรำดังกล่าว แสดงท่ารำรำต่าง ๆ ในรูปแบบของการรำไทย และร้องเพลงสาธุการ⁴ เพื่อเชิญพระศิวะให้มาร่วมในพิธี นอกจากการรำแล้ว ยังมีการบรรเลงเพลงไทย โดยมีเครื่องดนตรีคือ ฉิ่ง ระนาดเอก ตะโพน และกลอง ทั้งนี้ ยังปรากฏการรำรำที่ตัวแทนของนางรำ 1 คนได้สวมชุดแบบอินเดีย และมีท่าทางรำรำตามรูปแบบของอินเดีย แต่ยังคงใช้ดนตรีไทยในการเล่นประกอบการรำรำดังกล่าว ซึ่งปรากฏการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อของไทยกับคติความเชื่อในศาสนาฮินดูในเรื่องการอัญเชิญเทพเจ้ามาร่วมพิธี

ภาพที่ 5-13 ตัวแทนนางรำที่ใส่ชุดอินเดียรำต่อหน้าเทวรูปพระศิวะ

⁴ เพลงสาธุการ เป็นเพลงแรกที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของไทย ใช้ทั้งในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู

ผู้ประกอบพิธีโหราและอาระตี แบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือช่วงแรก (หลังจากที่นางรำมารำบูชาพระศิวะแล้ว) พราหมณ์เป็นผู้อ่านบทสวดสรรเสริญ เทพพระศิวะลงมาร่วมในพิธีเป็นภาษาสันสกฤตจากคัมภีร์นิตยกรรม ปาฐาประกาศ และเป็นผู้ประกอบพิธีการบูชาศิวลึงค์

ในส่วนที่สองคือ ประธานผู้ก่อตั้งเทวาลัยคือ ดร. ศุภพรพงศ์ ขวณบุญ เป็นผู้บูชาเทวรูปพระศิวะตามคำแนะนำของพราหมณ์ เป็นผู้นำสวดบทภาษาบาลีก่อนเริ่มพิธีว่า “อิติสุชะโต อะระหังพุทโธ นะโมพุทธายะ” รวมถึงการเจิมผู้ที่เกิดอาการร่างทรงขณะดำเนินพิธีโหรา และเป็นผู้ถือธาดไฟเพื่อประกอบพิธีอาระตีในขั้นตอนสุดท้าย

ภาพที่ 5-14 ประธานผู้ก่อตั้งเทวาลัยเจิมผู้ร่วมงานที่เกิดอาการร่างทรง

ในส่วนที่สามคือ คณะทำงานจากคณะบารมีโชฮา มีตัวแทนของคณะที่ผู้มาร่วมพิธีเรียกชื่อว่า “บอล” เป็นผู้สวดบทบูชาพระคิระและเทพเจ้าอื่น ๆ ซึ่งมีข้อสังเกตว่าเมื่อตัวแทนจากคณะบารมีโชฮาสวดบทบูชาพระคิระและเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ในศาสนาฮินดู สวดเป็นภาษาฮินดี เช่น “โอม นะมัส คิวายะ” หรือ “โบลโล” (โบลโลในภาษาฮินดี หมายถึงการบอกกล่าว) อย่างไรก็ตาม การสวดในภาษาฮินดีนั้นมักเป็นการสวดที่ออกแต่พระนามของพระคิระและเทพเจ้าในศาสนาฮินดูอื่น ๆ เท่านั้น ส่วนเทพ ฤาษี ยักซ์ (พระพิราพ) และนาค ตามความเชื่อของไทย มีบทสวดและบูชาเทพ ฤาษี ยักซ์ (พระพิราพ) และนาคเป็นภาษาไทย

ภาพที่ 5-15 ตัวแทนคณะบารมีโชฮาที่สวดบทบูชาพระคิระและเทพเจ้าอื่น ๆ

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการเก็บข้อมูลผู้ประกอบพิธีโชฮาและอาระตี ที่เทวาลัยพระคิระมหาเทพ ปีนเกล้า สามารถวิเคราะห์ได้ว่าการเชิญพราหมณ์มาประกอบพิธีตอนต้นนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ในการเชิญพระคิระ เนื่องจากพระคิระเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดู หากมีพราหมณ์ในศาสนาฮินดูที่เป็นชาวอินเดียแล้ว ก็สร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้มาร่วมพิธีได้ โดยพราหมณ์ที่เทวาลัยพระคิระมหาเทพ ปีนเกล้า เป็นพราหมณ์ไศวนิกายเชื้อสายอินเดียเหนือ เข้ามาศึกษา

ระดับปริญญาโทในประเทศไทย พราหมณ์อยู่ที่เทวาลัยเฉพาะช่วงเวลาการประกอบพิธีเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากพราหมณ์ในสถานที่อื่น ๆ ที่ประกอบพิธีกรรม รวมถึงอาศัยประจำอยู่ในเทวาลัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทวาลัยแห่งนี้พราหมณ์มีฐานะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ไม่ได้มีส่วนในการบริหารจัดการเทวาลัยเหมือนเทวาลัยแห่งอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร

พิธีโชฮาที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้านั้น กล่าวได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ประยุกต์มาจากพิธีการสรรเสริญและบูชาเทพเจ้าของอินเดียที่เรียกว่า “โฮมัม” หรือ “โหมกฺกนฺท์” ซึ่งเป็นพิธีที่พราหมณ์นำสิ่งของที่ถวายเทพเจ้าใส่ลงในกองไฟ และออกนามเทพเจ้าเพื่อแสดงถึงการบูชา ความเคารพ และการสรรเสริญเทพเจ้า ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวยังคงมีการปฏิบัติอยู่ เช่นที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี อย่างไรก็ตาม การประกอบพิธีโชฮาที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า ไม่ปรากฏการก่อกองกฺกนฺท์ รวมถึงการนำสิ่งของที่ถวายเทพเจ้าใส่ลงในกองไฟ อีกทั้งผู้ที่นำสวดการออกนามสรรเสริญเทพเจ้า ไม่ใช่พราหมณ์ แต่เป็นบุคคลในคณะบารมีโชฮา ซึ่งเป็นบุคคลทั่วไป แต่ผู้เข้าร่วมพิธีต่างยกย่องว่าผู้นำสวดนี้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพิเศษที่ทำให้เทพเจ้าพอใจ และเกิดความศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธี

ส่วนพิธีอาระตั้นั้น เป็นพิธีที่ประกอบขึ้นเมื่อเสร็จสิ้นพิธีโชฮาแล้ว มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ผู้มาร่วมพิธีโดยผู้ร่วมพิธีนำมือทั้งสองข้างอังไฟที่อยู่ในถาด แล้วนำมาลูบหน้า เนื่องจากในคติความเชื่อในศาสนาฮินดูนั้น ไฟถือเป็นสิ่งที่สามารถชำระทุกสิ่งทุกอย่างให้บริสุทธิ์ได้ อย่างไรก็ตาม ที่เทวาลัยแห่งนี้ ผู้ที่ถือถาดที่มีไฟคือ ดร.ศุภพรพงศ์ ขวณบุญ ประธานผู้ก่อตั้งเทวาลัย เป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่ได้เป็นพราหมณ์หรือสืบเชื้อสายมาจากพราหมณ์ ซึ่งมีความแตกต่างจากการประกอบพิธีอาระตั้นั้นอื่น ๆ ที่พราหมณ์เป็นผู้ถือถาดไฟ

เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า มีผู้รับบริจาคเงินหน้าเทวรูปพระศิวะ มีป้ายเขียนกำกับหน้าตู้ว่าเพื่อบำรุงเทวาลัยและค่าน้ำค่าไฟ ดร. ศุภพรพงศ์ ขวณบุญยังกล่าวก่อนเริ่มพิธีด้วยว่า หากผู้ใดบริจาคเงินให้กับเทวาลัย ให้ใส่เงินนั้นลงในตู้รับบริจาค อย่าให้กับเจ้าหน้าที่ของเทวาลัยหรือให้พราหมณ์ผู้ประกอบพิธี เพราะเจ้าหน้าที่และพราหมณ์ไม่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการเงิน อาจทำให้เงินที่ผู้ศรัทธาบริจาคมาไม่ถึงมือเทวาลัย

ผู้เข้าร่วมพิธีโชฮาและอาระตั้นั้นที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า มีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อาจวิเคราะห์ได้ว่าเพศหญิงเป็นเพศที่มีความกดดันในการดำเนินชีวิต หรือมีความเครียดมากกว่าเพศชาย การเข้าร่วมพิธีโชฮาและอาระตั้นั้นที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพจึงอาจเป็นการสร้างความสบายใจและลดความตึงเครียดในการดำเนินชีวิตของเพศหญิง สอดคล้องกับแนวคิดของสุริยา สมุทคุปต์และคณะ (2539, หน้า 237) ที่เห็นว่าลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผีเป็นที่พึ่งทาง

จิตใจอย่างหนึ่งสำหรับผู้หญิงที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตัวเองและครอบครัวในสังคมเมือง อย่างไรก็ตาม ร่างทรงที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า กลับมีทั้งเพศหญิงและเพศชายจำนวนเท่า ๆ กัน ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดของวิรัช และนภาพรรณ วิรัชนภาพรรณ (2553, หน้า 125) ที่เห็นว่าร่างทรงเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงมักถูกกดขี่ข่มเหง ทำให้ต้องหาทางออกหรือลดแรงกดดันด้วยการเป็นร่างทรง เพื่อสร้างอำนาจแฝงหรืออำนาจต่อรองให้กับตนเอง อาจแสดงให้เห็นว่าปัจจุบันมีผู้ชายบางกลุ่มเป็นร่างทรงเพื่อลดความกดดันในการดำเนินชีวิต ส่วนชาวไทยเชื้อสายอินเดียที่เข้าร่วมพิธีมีจำนวนเล็กน้อย และการเข้าร่วมพิธีของชาวไทยเชื้อสายอินเดียเป็นการระลึกถึงพระศิวะเท่านั้น ไม่มีการเป็นร่างทรง อย่างไรก็ตาม ชาวไทยเชื้อสายอินเดียก็เห็นว่าอาการร่างทรงเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเท่านั้น

จากการประกอบพิธีกรรมทั้งสองที่เทวาลัยแห่งนี้ วิเคราะห์ได้ว่าแม้นคนไทยได้รับอิทธิพลรูปแบบการประกอบพิธีกรรมจากศาสนาฮินดู แต่ก็ได้มีการประยุกต์ให้เข้ากับคตินิยมของคนไทย โดยเฉพาะเรื่องการประกอบพิธีกรรมเองโดยไม่ต้องพึ่งพราหมณ์ ซึ่งคตินิยมดั้งเดิมในศาสนาฮินดูเชื่อว่า พราหมณ์ถือเป็นชนชั้นที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับเทพเจ้า และหากพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี ก็ทำให้พิธีกรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์ และเมื่อเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ก็ทำให้ผู้มาเข้าร่วมพิธีได้รับพรจากเทพเจ้าตามที่ตนปรารถนา แม้ว่าในภายหลังเกิดลัทธิภักดีขึ้นในอินเดีย ที่เชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมนั้น ไม่ว่าใครก็สามารถประกอบได้เอง และก็เกิดความศักดิ์สิทธิ์ได้เช่นเดียวกับที่พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี แต่ผู้คนส่วนใหญ่ก็ยังนิยมให้พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมอยู่เช่นเดิม แต่ในประเทศไทยเอง พิธีกรรมในศาสนาฮินดูมักจำกัดอยู่ในราชสำนัก และคนไทยโดยมากก็ยังคงนับถือพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมจึงประกอบโดยผู้ที่นับถือพุทธศาสนา และผู้เข้าร่วมพิธีเองก็เชื่อดังกล่าว แม้การประกอบพิธีกระทำขึ้นโดยไม่ใช้พราหมณ์ แต่พิธีก็ยังมีความศักดิ์สิทธิ์

การประกอบพิธีของประธานผู้ก่อตั้งเทวาลัย พบว่ามีการสวดมนต์ภาษาบาลี ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อในศาสนาฮินดูร่วมกับคติความเชื่อในพุทธศาสนา และอาจแสดงให้เห็นอีกว่า ก่อนบูชาหรือเริ่มพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระศิวะอันเป็นเทพในศาสนาฮินดู ก็บูชาพระพุทธคุณก่อน (ที่เทวาลัยนี้ไม่ปรากฏพระพุทธรูป) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้มาร่วมพิธีที่ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาก็ยังเลื่อมใสในพุทธศาสนา ก่อนที่บูชาพระศิวะ

ด้านการประกอบพิธีโดยคณะบารมีโชธา แสดงให้เห็นได้ว่าเป็นการแสดงออกด้านความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างคติความเชื่อในศาสนาฮินดู คติความเชื่อทางพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผีของคนไทย

การประกอบพิธีกรรมดังกล่าว ผู้มาร่วมงานสามารถมีส่วนร่วมระหว่างการประกอบพิธีได้เพียงช่วงเดียวคือ การเกิดอาการร่างทรงระหว่างที่ตัวแทนจากคณะบารมีโชฮากำลังสวดบูชาพระคิระ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นได้ว่า ผู้ประกอบพิธียังคงรักษาพื้นที่ทางอำนาจของตนเองไว้ได้อยู่ แม้ว่าอนุญาตให้ผู้เข้าร่วมพิธีแสดงอาการต่าง ๆ ได้ แต่ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของผู้ประกอบพิธีเสมอ เช่น ประธานผู้ก่อตั้งเทวาลัยห้ามผู้ร่วมพิธีที่เกิดอาการร่างทรงไม่ให้ถืออาวุธที่เป็นอันตรายเข้ามา ระหว่างการประกอบพิธี

คติความเชื่อพระคิระของผู้คนในพิธีโชฮาและอาระตี เทวาลัยพระคิระมหาเทพ ปีนเกล้า มีจุดเด่นที่แตกต่างไปจากพิธีกรรมในสถานที่อื่น คือ ในระหว่างการประกอบพิธีโชฮา มีผู้ที่มาร่วมงานบางส่วนเกิดอาการ "ร่างทรง" ขึ้น โดยมากเป็นผู้หญิง ซึ่งอาการร่างทรงนี้ทำให้ผู้ที่มาร่วมงานเกิดท่าทางต่าง ๆ กันไป ส่วนใหญ่เป็นการเต้นอย่างไม่มีแบบแผน

ในการศึกษาเกี่ยวกับร่างทรงที่ผ่านมา ปรากฏทั้งในการศึกษาในแง่จิตวิทยา ศาสนา และมานุษยวิทยา ซึ่งในมุมมองของจิตวิทยากล่าวว่า ผู้ที่เกิดอาการร่างทรงนี้ สามารถเกิดได้ในลักษณะเฉพาะบุคคล หรือเกิดขึ้นแบบหมู่ก็ได้ โดยสาเหตุการเกิดขึ้นของอาการเหล่านี้ เป็นลักษณะของอาการผิดปกติทางจิต โดยมีปัจจัยมาจากความคับข้องใจหรือการเกิดปัญหาในชีวิตประจำวัน และผู้ที่มีอาการเหล่านี้ มักไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

อย่างไรก็ดี ในส่วนของการศึกษาในเชิงศาสนาและพิธีกรรม การเกิดอาการร่างทรงในพิธีกรรมทางศาสนาฮินดูที่ถูกต้อง ต้องมีการคัดเลือกผู้ที่เป็นร่างทรง ซึ่งผู้ที่เป็นร่างทรงต้องเป็นพราหมณ์ที่ได้รับการคัดเลือกจากหมู่พราหมณ์ด้วยกัน และก่อนถึงเทศกาลสำคัญที่ต้องมีร่างทรง พราหมณ์ที่ได้รับการคัดเลือกต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด เช่น การอดอาหาร ถือพรหมจรรย์ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด เป็นต้น ในส่วนการศึกษาแง่มานุษยวิทยา กล่าวว่า การเกิดร่างทรงนี้ มักมีสาเหตุมาจากผู้ที่มีอาการร่างทรงเคยประสบปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตมาอย่างรุนแรง โดยเฉพาะปัญหาเรื่องสุขภาพที่แพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถวินิจฉัยอาการได้ ซึ่งผู้ที่มีอาการร่างทรงมีความเชื่อว่าเทพได้มาบอกว่าต้องเป็นร่างทรงให้แก่เทพนั้น ๆ แล้วอาการป่วยจึงหาย เมื่อหายแล้ว คนกลุ่มนี้จึงได้กลายเป็นร่างทรง ซึ่งร่างทรงในความหมายทางมานุษยวิทยานี้ หมายถึงผู้ที่มีวิญญาณของเทพหรือบุคคลสำคัญเข้ามาอยู่ในร่าง แล้วทำการบอกกล่าวถึงการแก้ไขปัญหาให้กับคนที่มาหาร่างทรง ซึ่งร่างทรงได้รับค่าตอบแทน

สำหรับร่างทรงที่เทวาลัยพระคิระมหาเทพ ปีนเกล้า เกิดขึ้นอย่างไม่มีการเตรียมตัว กล่าวคือ ในระหว่างพิธีกรรม ผู้ที่มาร่วมงานก็เกิดอาการร่างทรง ทั้งนี้ การเกิดอาการร่างทรงก็ไม่ได้จำกัดด้วยว่าต้องเกิดกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น เพราะใครก็สามารถเกิดอาการร่างทรงนี้ได้

พิธีกรรมนี้ ซึ่งผู้ที่ทำการศึกษาเชิงศาสนาและพิธีกรรม มักไม่ให้การยอมรับผู้ที่มีอาการร่างทรงแบบนี้ โดยให้เหตุผลว่าผู้ที่มีอาการร่างทรงโดยไม่ได้ผ่านเงื่อนไขตามที่ทางศาสนาได้กำหนดไว้ ถือว่าเป็นผู้ที่ไม่มีบริสุทธิต่อการประกอบพิธีกรรม ซึ่งทำให้พิธีกรรมนั้นไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ตามไปด้วย

ทั้งนี้ ที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า ผู้ที่มีอาการร่างทรงไม่ได้อยู่ในความหมายของร่างทรงในเชิงมานุษยวิทยา เนื่องจากผู้ที่เกิดอาการร่างทรงไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาให้ผู้อื่น และไม่ได้รับค่าตอบแทนจากผู้ใดด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่าอาการร่างทรงที่เกิดขึ้นในพิธีเซฮาและอาระตี เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า ว่าเป็นอาการที่เกิดขึ้นเพื่อทำการบูชาหรือแสดงความเคารพต่อพระศิวะโดยไม่ต้องผ่านพราหมณ์ ซึ่งอาการร่างทรงนี้ไม่เหมือนกับความหมายทางมานุษยวิทยา ที่ว่ามีวิญญาณของเทพหรือบุคคลสำคัญมาประทับร่าง แต่เป็นอาการที่อยู่ในภวังค์เพียงเท่านั้น และทุกคนยังครองสติได้เหมือนคนปกติ พอแสดงอาการร่างทรงเรียบร้อยแล้ว ก็กลับมาเป็นปกติเหมือนเดิม และไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาโรคให้กับบุคคลอื่น ๆ แต่อย่างใด

4. คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในเทศกาลมหาศิวราตรี วัดเนปาล สุขุมวิท 81

4.1 ลักษณะเทวรูปพระศิวะ

เทวรูปพระศิวะที่วัดเนปาล สุขุมวิท 81 เป็นเทวรูปที่สร้างขึ้นใหม่ มีเทวรูปประธานสร้างจากปูน มีผิวทาสีม่วง ห่มผ้าที่ทำเลียนแบบหนังเสือ มีพระเนตรที่ 3 มุ่นมวยมมเป็นทรงชฎา มีพระจันทร์เป็นปิ่นทศพระเกศา มีงูเป็นสังวาล มีตรีศูลกับบัณเฑาะว์วางด้านขวา พระหัตถ์ขวาทรงทำท่าประทานอภัย ประทับนั่งในท่าขัดสมาธิ ซึ่งผิวทาสีม่วงนี้มักไม่ปรากฏนัก เพราะส่วนใหญ่พระศิวะมีผิวทาสีขาว (เนื่องจากน้ำขี้เถ้าทาตัว) การมีผิวทาสีม่วงอาจเป็นความนิยมหรือความสะดวกของช่างผู้สร้างก็เป็นได้ นอกจากนี้ ยังมีเทวรูปพระศิวนาฏราช ศิลปะแบบอินเดียใต้ (โจฬะ) ทำจากโลหะ พระบาทขวาเหยียบบอสูร พระบาทซ้ายยกขึ้น พระเกศาสยายออก มีวงเปลวไฟอยู่ด้านหลัง และยังมีมุขลึงค์ (ศิวลึงค์ที่มีหน้าบุคคล) ปรากฏอยู่ โดยมุขลึงค์ที่วัดเนปาลนี้ มีหน้าอยู่บนศิวลึงค์ 4 หน้า หรือที่เรียกกันว่าจตุรมุขลึงค์ ซึ่งจตุรมุขลึงค์นี้ ถือเป็นการแสดงคติความเชื่อเรื่องปาง 5 ปางของพระศิวะ ประกอบด้วยวามเทพ ตัตปุระชะ อโมระ สัทโยชิต และอีศาน (Rao, 1968)

4.2 ข้อมูลที่พบในการประกอบพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมพิธีไม่ได้เคร่งครัดเรื่องการแต่งกาย กล่าวคือสวมเสื้อผ้าสีอะไรก็ได้ อย่างไรก็ตาม ผู้มาเข้าร่วมพิธีแทบทั้งหมดเป็นชาวไทยเชื้อสายเนปาลหรือชาวเนปาล โดยมากมักแต่งกายด้วยชุดประจำชาติโดยเฉพาะผู้หญิง ซึ่งการแต่งกายที่ไม่เคร่งครัดดังกล่าว อาจแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อที่ว่าแม้สวมชุดอะไรก็ตาม หากมีศรัทธาอย่างจริงใจในพระศิวะแล้ว บุคคลนั้นก็สามารถ

ได้รับพรและเข้าถึงพระศิวะได้ นอกจากนี้ การสวมชุดประจำชาติ อาจเป็นการแสดงออกทางสังคมในเรื่องของการรวมกลุ่มของคนไทยเชื้อสายเนปาลหรือคนเนปาลที่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทย อันเป็นการแสดงออกด้านอัตลักษณ์ที่ยังคงอยู่ แม้ว่าเข้ามาอยู่อาศัยนอกถิ่นฐานเดิมก็ตาม ส่วนการแต่งกายของพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีรดศิวลिंगค์นั้น แต่งกายด้วยการสวมเสื้อและนุ่งผ้าโหดสีขาว คล้องด้ายยัชโญปวีต ซึ่งการแต่งกายดังกล่าวถือเป็นการแต่งกายเฉพาะของคนวรรณะพราหมณ์ในศาสนาฮินดู มีหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญต่าง ๆ รวมถึงเป็นวรรณะที่เชื่อกันว่าสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ และอาจอธิบายได้ว่า แม้ผู้มาร่วมพิธีสามารถประกอบพิธีส่วนใหญ่ได้ด้วยตนเอง แต่ก็ยังให้ความสำคัญกับคนวรรณะพราหมณ์ในฐานะผู้ที่เชื่อกันว่าสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้

ภาพที่ 5-16 การแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีมหาศิวราตรี วัดเนปาล

ภาพที่ 5-17 การแต่งกายของพราหมณ์ (คนชุดขาวด้านซ้าย)

สิ่งของที่ผู้เข้าร่วมพิธีนำมาถวายแด่พระศิวะ มีเพียงผลไม้บางประเภทเท่านั้น ได้แก่ กล้วย แอปเปิ้ล ดั้ม นอกจากนี้ยังมีนมวัวบรรจุลงในและดอกดาวเรือง ซึ่งสิ่งของทั้งหมดนี้ ถือเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายตามท้องตลาด มีอายุการเก็บนาน และมีราคาไม่แพง ซึ่งหลังจากที่ผู้เข้าร่วมพิธีนำสิ่งของเหล่านี้ถวายพระศิวะเสร็จแล้ว พราหมณ์ก็มักแจกสิ่งของเหล่านั้นแก่ผู้มาร่วมงาน เพราะเชื่อว่าเมื่อบริโภคละเอียดของที่ถวายแด่พระศิวะแล้ว ทำให้ชีวิตเกิดความเป็นสิริมงคล ส่วนพราหมณ์เองนั้น ไม่ได้เก็บสิ่งของเหล่านั้นไว้บริโภค

ในช่วงของการประกอบพิธีมีผู้มาร่วมงานในเทศกาลมหาศิวราตรีเป็นครอบครัวและพาเด็กมาร่วมในงานด้วย แม้ว่าเป็นช่วงเวลากลางคืนก็ตาม ผู้ใหญ่อธิบายให้เด็กเข้าใจวิธีการเคารพและบูชาเทพต่าง ๆ ตลอดจนการเข้าร่วมการร้องเพลงบูชาเทพ ซึ่งทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เรื่องราวทางศาสนาทางอ้อม และมีผลทำให้เมื่อเด็กเหล่านี้โตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ก็ยังคงมีความรู้ในเรื่องพิธีกรรมและเทศกาลต่าง ๆ ในศาสนาฮินดู และยังคงเดินทางมาเข้าร่วมงานอย่างสม่ำเสมอ

จากการสัมภาษณ์พราหมณ์และผู้มาร่วมงานที่วัดเนปาล สุขุมวิท 81 พบว่าเทศกาลมหาศิวราตรีนี้เป็นงานที่มีการรวมตัวของชาวไทยเชื้อสายเนปาลเป็นจำนวนมาก ประมาณ 100 คนขึ้นไป โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงาน ซึ่งนอกจากมาบูชาเทพเจ้าโดยการประกอบพิธีกรรมและการร้องเพลงแล้ว ยังถือเป็นวันที่วัยรุ่นรวมตัวกันเพื่อนัดพบปะสังสรรค์กัน ซึ่งก่อนการเข้าร่วมงานมีการติดเชิมนกัลดเพื่อแสดงว่าเป็นผู้มาร่วมงาน และทำให้การดูแลรักษาความปลอดภัยง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้มาร่วมงานได้กล่าวว่าวัยรุ่นชาวไทยเชื้อสายเนปาลหลายคนมาเพื่อเพียงพบกับกลุ่มเพื่อนเท่านั้น ไม่ได้เข้าร่วมพิธีและทำการบูชาเทพแต่อย่างใด นอกจากนี้วัยรุ่นดังกล่าวยังนัดกันเพื่อไปเที่ยวสถานที่ยื่นต่อ และมีการดื่มสุรด้วย ทำให้บริเวณวัดต้องมีการรักษาความปลอดภัยจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ภาพที่ 5-18 กลุ่มวัยรุ่นที่มารวมตัวกันหน้าวัดเนปาล

ภาพที่ 5-19 เข็มกลัดที่ได้รับการติดก่อนเข้าร่วมเทศกาล

การบูชาเทพเจ้าในเทศกาลมหาศิวราตรีที่วัดเนปาล สุขุมวิท 81 โดยการประกอบพิธี และการร้องเพลง ผู้มาร่วมงานสามารถประกอบพิธีได้ด้วยตนเอง เช่น การถวายผลไม้ ดอกไม้ แก้ว เทวรูป มีเพียงการบูชาศิวลึงค์เท่านั้นที่การประกอบพิธีบูชาต้องมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีให้ โดยลักษณะการบูชาเทพเช่นนี้เป็นแนวคิดของศาสนาฮินดูในแถบตอนเหนือของประเทศอินเดีย และเนปาล เนื่องจากชาวฮินดูในแถบตอนเหนือของประเทศอินเดียและเนปาลในปัจจุบันได้รับ อิทธิพลแนวคิดจากลัทธิภักติ โดยเชื่อว่าการเข้าถึงเทพเจ้านั้นสามารถประกอบพิธีบูชาเทพเจ้าได้ เอง ยกเว้นพิธีกรรมบางอย่างที่พราหมณ์ยังเป็นผู้ประกอบพิธีให้อยู่ อย่างไรก็ตาม การประกอบพิธี ของพราหมณ์ก็ไม่ได้มีความซับซ้อนมาก

รูปแบบและขั้นตอนการประกอบพิธีบูชาเทพเจ้าในเทศกาลมหาศิวราตรีที่วัดเนปาล ไม่ได้มีรูปแบบที่เคร่งครัดตามแบบแผนการประกอบพิธีที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาต่าง ๆ เช่น การร้องเพลงบูชาเทพเจ้า หากผู้ใดร้องเพลงใดก็สามารถกระทำได้เลย และแม้ว่าร้องไม่ตรงตาม เนื้อเพลงหรือเล่นดนตรีจังหวะไม่ตรงตามทำนองเพลง ผู้ร่วมงานก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม แต่อย่างใด เนื่องจากตามแนวคิดภักติกล่าวไว้ว่าการบูชาเทพเจ้าที่แท้จริงนั้นต้องมาจากใจที่ระลึก ถึงเทพเจ้าอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าประกอบพิธีกรรมไม่ถูกต้อง แต่หากบูชาเทพเจ้าด้วยใจความตั้งใจและ บริสุทธิ์ใจ ก็สามารถทำให้เทพเจ้าพอใจได้เช่นกัน (จิตยา ศักยาภินันท์, 2549, หน้า 135)

นอกจากนี้ ในเทศกาลมหาศีวราตรีที่วัดเนปาล ผู้หญิงสามารถเป็นผู้นำในการประกอบพิธีได้เอง โดยเฉพาะการร้องเพลงบูชาเทพเจ้า ซึ่งการร้องเพลงบูชาเทพเจ้านี้ ผู้ชายกับผู้หญิงนั่งแยกกัน ซึ่งผู้ชายเป็นผู้เล่นดนตรี และผู้หญิงเป็นผู้ขับร้องเพลง อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้หญิงร้องนำขึ้นมาแล้ว ฝ่ายชายก็ร้องเพลงตามไปด้วย

ภาพที่ 5-20 การร้องเพลงบูชาพระศิวะในวัดเนปาล

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

เทศกาลมหาศีวราตรีที่วัดเนปาล สุขุมวิท 81 แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมตลอดพิธีกรรมของผู้หญิง ถือเป็นจุดเด่นที่แตกต่างจากพิธีกรรมอื่น ๆ ที่โดยส่วนใหญ่การประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็ตามเป็นผู้ชาย อันแสดงให้เห็นว่าสังคมของชาวไทยเชื้อสายเนปาลหรือชาวเนปาลยอมรับบทบาทของผู้หญิงในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพราะเชื่อว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชายสามารถมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมที่ทำให้พระศิวะทรงพองพระทัย และบันดาลสิ่งต่าง ๆ ตามที่ศาสนิกชนในศาสนาฮินดูปรารถนาได้

การเข้าร่วมพิธีกรรมของกลุ่มบุคคลนั้น มีเพียงชาวเนปาลหรือชาวไทยเชื้อสายเนปาล กลุ่มบุคคลอื่น เช่น ชาวบ้านคนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น หรือกลุ่มบุคคลที่ศรัทธาเทพเจ้าในศาสนาฮินดู อาจวิเคราะห์ได้ว่าวัดเนปาล สุขุมวิท 81 ไม่ได้ประชาสัมพันธ์การจัดเทศกาลมหาศิวราตรีให้ผู้อื่นรับรู้ในวงกว้าง แต่อาจประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มชาวไทยเชื้อสายเนปาลและชาวเนปาลที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร โดยมียุทธประสงค์เพื่อการพบปะรวมกลุ่มของตนผ่านการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในเทศกาลนี้ยังไม่พบกลุ่มบุคคลที่เป็นร่างทรงที่มักเข้าไปร่วมพิธีกรรมของศาสนาฮินดูตามสถานที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร เพราะอาจไม่ทราบว่ามี การประกอบพิธีกรรม ณ ที่แห่งนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวบ้านคนไทยที่อาศัยบริเวณนั้นไม่เข้าร่วมพิธีกรรม แต่ก็นำสิ่งของที่ถวายพระศิวะมาจำหน่าย เช่น ดอกไม้ นม และผลไม้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้คนไทยบริเวณนั้นไม่เข้าร่วมพิธีกรรม แต่ก็รับรู้ว่าการประกอบพิธีกรรมขึ้นที่วัดแห่งนี้ ผู้เข้าร่วมพิธีมีทั้งเพศหญิงและเพศชายจำนวนใกล้เคียงกัน มีทั้งวัยหนุ่มสาว ผู้สูงอายุ และเด็กที่มา กับครอบครัว

วัดเนปาล สุขุมวิท 81 ไม่ปรากฏการจำหน่ายหรือการสร้างวัตถุมงคลเพื่อแจกหรือให้ผู้มาร่วมพิธีกรรมเข้าไปบูชา แสดงว่าทางวัดไม่ได้หารายได้เข้าวัดโดยการเปิดให้เข้าวัดมุงคลรวมถึงไม่ได้ใช้วัตถุมงคลเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ผู้คนมาร่วมพิธีกรรม ถือเป็นจุดเด่นที่แตกต่างจากสถานที่อื่น ๆ ที่มักนำวัตถุมงคลที่เกี่ยวข้องกับพระศิวะมาแจกหรือเปิดให้เข้า เพื่อดึงดูดให้ผู้คนมาร่วมพิธีกรรมตามสถานที่เหล่านั้น หรือหารายได้จากการขายวัตถุมงคล

การใช้ประโยชน์จากสิ่งของที่ถวายพระศิวะ ได้แก่ นม ดอกไม้ และผลไม้ ที่วัดเนปาล สุขุมวิท 81 นั้น ไม่มีการนำของที่ถวายแล้ว กลับมาให้ผู้อื่นถวายอีก ถือเป็นจุดเด่นที่แตกต่างจากสถานที่อื่น ๆ ที่นำสิ่งของที่ถวายพระศิวะแล้วกลับมาถวายพระศิวะซ้ำอีก ผลไม้ส่วนใหญ่ที่ถวายพระศิวะ ถูกบรรจุลงถุงดำเพื่อนำไปแจกจ่ายแก่ผู้อื่นหลังจากเสร็จพิธีต่อไป ส่วนนมที่ใช้รดศีลสังข์นั้นผสมกับน้ำเปล่า จึงไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีก

โดยสรุปแล้ว คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในเทศกาลมหาศิวราตรีวัดเนปาล สุขุมวิท 81 ได้แสดงให้เห็นว่าบทบาทของการประกอบพิธีในภาพรวม ยังคงอยู่กับผู้มาร่วมพิธี ซึ่งในเทศกาลดังกล่าวนี้ นอกจากชาวเนปาลมาประกอบพิธีร่วมกันแล้ว ยังถือเป็นการรวมตัวของชาวเนปาลและชาวไทยเชื้อสายเนปาลอีกด้วย อันแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกที่ยังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มของตน แม้อยู่ในต่างประเทศก็ตาม

5. คติความเชื่อเรื่องพระศิวะเรือนพระภรตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19

5.1 ลักษณะเทวรูปพระศิวะ

เทวรูปพระพิราพที่ปรากฏอยู่ในเรือนพระภรตมณี พบว่ามีพระพักตร์เป็นยักษ์ สีดำ มีเขี้ยว ไม่สวมศิราภรณ์ ไม่สวมเสื้อ ประทับนั่งในท่าลลิตาสนะ (พระบาทซ้ายเหยียดลงกับพื้น ส่วนพระบาทขวาเหยียดขึ้นอยู่ในท่าขัดสมาธิ) พระหัตถ์ขวาทรงทำท่าประทานอภัย ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางอยู่บนพระเพลา คล้องด้วยขลุ่ยปี่พาทย์ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นยักษ์ของพระพิราพ ส่วนพระหัตถ์ที่ทำท่าประทานอภัย ก็เป็นการแสดงออกว่าพระพิราพหรือพระไภรวะพร้อมที่ประทานอภัยให้แก่ผู้ที่บูชาพระองค์

ภาพที่ 5-21 เทวรูปพระพิราพ (องค์ที่สองทางซ้าย) วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556

5.2 ข้อมูลที่พบในการประกอบพิธีกรรม

การเก็บข้อมูลและทำการวิเคราะห์ที่ปรากฏการณ์การบูชาพระพิราพที่เรือนพระภรตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 พบว่ามีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างอื่นคือพระภิกษุในพุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นผู้นำในการประกอบพิธี คือพระศิริพงษ์ ตีสุสาภรณ์ เนื่องจากก่อนที่พระศิริพงษ์ ตีสุสาภรณ์จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เคยเป็นอาจารย์สอนนาฏศิลป์มาก่อน ซึ่งนับถือพระพิราพในฐานะครูทางนาฏศิลป์ พระพิราพตามความเชื่อของคนไทยคือพระไภรวะ ซึ่งเป็นปางดุร้ายของพระศิวะ รวมถึงการเชื่อมโยงว่าพระศิวะเป็นเจ้าแห่งนาฏศิลป์ (ปางนาฏราช) ทำให้ผู้คนมีความเชื่อว่าพระพิราพเป็นครูทางนาฏศิลป์

สิ่งของที่นำมาถวายพระพิราพที่เรือนพระภรตมณี พบว่ามีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสถานที่อื่น กล่าวคือ ของที่ใช้ถวายพระพิราพ ประกอบด้วยเนื้อสัตว์ที่ผ่านการต้มให้สุกแล้ว ได้แก่ เนื้อหมู และเนื้อไก่ รวมถึงการถวายสุรา ร่วมกับการถวายผลไม้ประเภทต่าง ๆ เช่น ส้ม ส้มโอ กล้วย แตงโม ลิ้นปี่ มะพร้าวอ่อน ซึ่งการถวายเนื้อสัตว์และสุราแด่พระพิราพ อาจอธิบายได้ว่า คติความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับพระพิราพคือยักษ์ที่ดุร้ายและมากไปด้วยกิเลส โปรดการบริโภคเนื้อสัตว์กับสุรา พระพิราพตามความเชื่อของคนไทยคือพระไภรเว ซึ่งเป็นปางหนึ่งของพระศิวะ ที่มีคุณสมบัติในการบันดาลพรให้แก่ผู้บูชาพระองค์ นอกจากนี้ หลังจากທີ່พระอาจารย์ศิริพงษ์ ประกอบพิธีเสร็จแล้ว ก็นำเนื้อสัตว์ดังกล่าวไปประกอบอาหาร แล้วผู้ที่เข้าร่วมพิธีก็แบ่งอาหารนั้นไปบริโภค

ด้านการแต่งกาย พบว่าผู้ที่เข้าร่วมพิธีบูชาพระพิราพในเรือนพระภรตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 ไม่ได้เคร่งครัดในเรื่องของการแต่งกาย เพียงแต่มีการแต่งกายให้รัดกุม เนื่องจากมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธี

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การประกอบพิธีกรรมที่เรือนพระภรตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 ของพระศิริพงศ์ ดิษฐสารโณ ไม่ได้เจาะจงว่าผู้ที่เข้าร่วมพิธีต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจด้านนาฏศิลป์โดยเฉพาะ และผู้เข้าร่วมพิธียังมีพระภิกษุร่วมด้วย แต่การประกอบพิธีกรรมนั้นก็เพียงแค่เป็นการแสดงถึงความศรัทธาของพระพิราพ ที่สามารถดลบันดาลให้ตนเองประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนาได้ ผู้เข้าร่วมพิธีมีจำนวนเพศหญิงและเพศชายใกล้เคียงกัน ไม่มีชาวไทยเชื้อสายอินเดียเข้าร่วมพิธี เนื่องจากการนับถือพระพิราพในฐานะครูแห่งดนตรีและนาฏศิลป์ไม่ปรากฏในคติความเชื่อศาสนาฮินดูดั้งเดิม แต่ชาวฮินดูนับถือพระศิวะปางนาฏราชว่าเป็นเทพแห่งนาฏศิลป์ ซึ่งแสดงถึงการรับอิทธิพลคติความเชื่อเรื่องพระศิวะเป็นเทพแห่งนาฏศิลป์จากอินเดียของไทย อย่างไรก็ตามได้เกิดการปรับเปลี่ยนคติความเชื่อดังกล่าวจนไม่เหลือเค้าของคติความเชื่อดั้งเดิม

เรือนพระภรตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 ยังเป็นสถานที่ที่เปิดให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมสามารถเช่าเทวรูปพระพิราพ พระพิมพ์พระพิราพ และวัตถุมงคลอื่น ๆ ที่สร้างโดยพระศิริพงศ์ ดิษฐสารโณ มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ศรัทธาสามารถนำเทวรูปและวัตถุมงคลอื่น ๆ กลับไปบูชาที่บ้าน ทางเรือนพระภรตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 ก็ได้ค่าเช่าวัตถุมงคลเป็นทุนในการประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นทุกวันเสาร์ อย่างไรก็ตาม เรือนพระภรตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 ไม่ปรากฏกiosk รับบริจาคเงินเพื่อบำรุงรักษาสถานที่ อาจแสดงให้เห็นว่าการเข้าร่วมพิธีบูชาพระพิราพมีจุดประสงค์เพื่อการรวมตัวของผู้ที่ศรัทธาต่อพระพิราพเท่านั้น

ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือการสร้างพื้นที่ทางอำนาจของพระศิริพงศ์ ดิสุสารโณ เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ รวมถึงผู้เข้าร่วมพิธีเชื่อว่าพระศิริพงศ์ ดิสุสารโณเป็นผู้ที่สามารถประกอบพิธีได้อย่างถูกต้อง และสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระพิราพ ซึ่งการประกอบพิธีต้องมีของที่ใช้ถวายต่อพระพิราพ โดยผู้เข้าร่วมพิธีเป็นผู้นำมาเอง เช่น เนื้อหมูสด ไก่สด สุรา ผลไม้ เป็นต้น ทั้งนี้ ก่อนและหลังจากบูชาพระพิราพมีบทสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ผู้มาร่วมงานก็ยกของที่ใช้ถวายต่อพระศิริพงศ์ ดิสุสารโณทั้งหมด แล้วพระศิริพงศ์ ดิสุสารโณก็นำสิ่งของเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์หรือเก็บสะสมไว้เอง เช่น การนำเนื้อหมูสด ไก่สด ไปประกอบอาหาร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับประทานร่วมกัน หรือการเก็บสุราไว้หลังพิธี

6. คติความเชื่อเรื่องพระคิเวในเทศกาลวันวาเลนไทน์ พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์ (Central World)

6.1 ลักษณะเทวรูปพระคิเว

รูปแบบเทวรูปพระตรีมูรติที่เซ็นทรัลเวิลด์ เป็นศิลปะจำลองแบบอยุธยา สร้างเลียนแบบเทพารักษ์ประจำวังเพชรบูรณ์ (ปัจจุบันคือพื้นที่ของเซ็นทรัลเวิลด์) (กิตติ วัฒนะมหาตม์, 2550, หน้า 150) มี 5 พระพักตร์ โดยพระพักตร์ที่ 5 อยู่เหนืออีก 4 พระพักตร์ พระพักตร์ที่ 5 ของพระคิเวมีพระจันทร์เป็นปิ่นทัดพระเกศา มุ่นมวยพระเกศาเป็นชฎา มีพระเนตรที่ 3 ส่วนอีก 4 พระพักตร์ที่เหลือสวมชฎามงกุฏ มีพระเนตรที่ 3 ทุกพระพักตร์ สวมทับทรวงและสังวาล นุ่งผ้ายาวกรอมพระบาท มี 4 กร โดยพระหัตถ์ซ้ายหน้าทำท่าประทานอภัย พระหัตถ์ขวามือหน้าทำท่าแสดงธรรม (วิตรรกมุทรา) ส่วนพระหัตถ์อีกสองข้างด้านหลังยกสูงขึ้น ซึ่งการสร้างเทวรูปนี้ขึ้น โดยมีเรื่องเล่าว่าเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีระเบิดลงที่วังเพชรบูรณ์แห่งนี้ แต่ไม่ระเบิด เพราะความศักดิ์สิทธิ์ของเทพารักษ์ประจำวัง ซึ่งแสดงว่าเป็นการแสดงถึงพื้นที่ที่มีความสำคัญแต่เดิมตามความเชื่อของคนไทย และยังสร้างเทวรูปเลียนแบบเทพารักษ์ที่เคยคุ้มครองวังให้แคล้วคลาดจากอันตราย ทำให้ผู้คนเกิดความเชื่อว่าเทวรูปในรูปแบบนี้มีความศักดิ์สิทธิ์และสามารถบันดาลสิ่งที่ดีของตนเองปรารถนาให้ได้ ทั้งนี้ อาจารย์สุชาติ รัตนสุขยังได้ตีความเทวรูปนี้ใหม่ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ด้านความรัก ซึ่งสอดคล้องกับผู้ที่มาใช้บริการในพื้นที่บริเวณนั้น ก็คือกลุ่มวัยรุ่นและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการห้างสรรพสินค้า ที่มักสนใจหรือขอพรในเรื่องความรัก

ภาพที่ 5-22 เทวรูปพระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์

6.2 ข้อมูลที่พบในการประกอบพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตในเทศกาลวันวาเลนไทน์ พบว่าผู้คนมีคติความเชื่อเกี่ยวกับพระตรีมูรติ (พระสทาศิวะ) ในฐานะที่เป็นเทพที่บันดาลให้ประสบผลสำเร็จในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของความรัก โดยผู้ที่มีสักการบูชาพระตรีมูรติในวันวาเลนไทน์นี้ นำดอกกุหลาบ อันเป็นสัญลักษณ์ตามความเชื่อสากลในเรื่องความรัก จำนวน 9 ดอก ซึ่งเลข 9 ในความหมายของคนไทย ถือเป็นเลขมงคลในด้านความเจริญก้าวหน้า มาสักการบูชาต่อพระตรีมูรติ นอกจากนี้ ยังใช้ธูปแดงอีก 9 ดอก เทียนแดงอีก 1 คู่ และน้ำหวานสีแดง โดยสีแดงหมายถึงความสำเร็จ ความมีชีวิต ส่วนเทียน 1 คู่ ก็หมายถึงความสมหวังในชีวิตคู่ ซึ่งการให้ความหมายเชื่อมโยงว่าพระตรีมูรติเป็นเทพเจ้าที่มีคุณสมบัติทำให้สมหวังในเรื่องความรัก ผู้สร้างพระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์นี้ คือ อาจารย์สุชาติ รัตนสุข ซึ่งมีผู้นับถือว่ามีควมเชี่ยวชาญในเรื่องไสยศาสตร์ และการสร้างวัตถุมงคลที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ถือได้ว่าอาจารย์สุชาติ รัตนสุขอาจเป็นผู้ตีความว่าพระตรีมูรติเป็นเทพที่มีคุณสมบัติทำให้สมหวังในความรักเป็นบุคคลแรกของประเทศไทย และความเชื่อนี้เป็นความเชื่อเฉพาะของคนไทยเท่านั้น ไม่ปรากฏที่ประเทศใดแม้แต่อินเดีย

ผู้คนที่มาสักการบูชาพระตรีมูรติ ไม่เคร่งครัดเรื่องการแต่งกาย เนื่องจากพระตรีมูรติ ไม่ได้ตั้งอยู่ในสถานที่ที่เป็นเทวสถาน แต่ตั้งอยู่หน้าห้างสรรพสินค้าอันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธุรกิจของเอกชน ที่คนทั่วไปก็แต่งกายหลากหลายรูปแบบ และบริเวณที่ตั้งพระตรีมูรติเองก็ไม่ได้มีป้ายประกาศถึงระเบียบการแต่งกายก่อนเข้าสักการบูชา แสดงให้เห็นว่าสถานที่แห่งนี้ไม่ได้สร้างเงื่อนไขแก่ผู้มาสักการบูชา ซึ่งหากมีการสร้างเงื่อนไขเรื่องการแต่งกาย ก็อาจมีผลกระทบต่อ การประกอบธุรกิจได้

ภาพที่ 5-23 การแต่งกายที่ไม่มีรูปแบบเฉพาะตายตัวของผู้เข้าร่วมเทศกาลวันวาเลนไทน์

ขั้นตอนการสักการบูชา พบว่าผู้คนสามารถสักการบูชาได้ด้วยตนเอง ไม่มีพราหมณ์ หรือผู้ประกอบพิธีประจำอยู่เลย ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ว่าคติความเชื่อเรื่องพระศิวะของผู้คน ณ ที่แห่งนี้ สามารถสื่อสารและบูชาพระศิวะได้โดยตรง อย่างไรก็ตาม ผู้คนที่บูชาพระตรีมูรตินี้ ก็บูชาพระตรีมูรติในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าบันดาลให้สมหวังในเรื่องความรัก รวมถึงให้สมหวังในเรื่องอื่น ๆ ตามที่หวังไว้ ไม่ได้มีความเข้าใจว่าพระศิวะในรูปพระตรีมูรติ (พระศทาศิวะ) มีความหมายดั้งเดิมอย่างไร

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

สิ่งของที่ใช้ถวายพระศรีมูรติที่เซ็นทรัลเวิลด์ ประกอบด้วยดอกกุหลาบแดง น้ำแดง และรูปเทียนแดง ตามที่ป้ายประกาศหน้าเทวรูปกำหนดไว้ ทำให้ปรากฏผู้ขายสิ่งของถวายหน้าเทวรูปพระศรีมูรติที่จัดชุดสำเร็จรูปพร้อมถวาย ราคา 100 บาท สร้างความสะดวกแก่ผู้มาสักการบูชาพระศรีมูรติ และผู้สักการบูชาก็ไม่ได้นำสิ่งของที่ถวายมาเอง ทั้งนี้ ผู้สักการบูชาเชื่อว่าหากใช้สิ่งของที่กำหนดถวายแด่พระศรีมูรติ ทำให้ตนเองได้รับพรตามที่ตนปรารถนามากกว่าการสักการบูชาโดยไม่ใช้สิ่งของตามที่กำหนด ทั้งนี้ สิ่งของที่ใช้ถวายแล้วมีเจ้าหน้าที่ของห้างมาเก็บไปทิ้งเมื่อมีปริมาณมากเกินกว่าที่ผู้สักการบูชาคนอื่นวางได้ สิ่งของเหล่านี้ไม่น่ากลับมาใช้ซ้ำอีก อาจเป็นไปได้ว่าสิ่งของที่ใช้ถวาย เช่น กุหลาบแดง เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเก็บให้อยู่ในสภาพดีเช่นเดิม

ผู้บูชาพระศรีมูรติเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนมากเป็นวัยรุ่นและวัยทำงาน และมีบางส่วนที่มาเป็นคู่ แสดงให้เห็นว่าผู้มาบูชาพระศรีมูรติเชื่อว่าหากทำให้พระศรีมูรติพอพระทัยก็สมหวังในเรื่องความรัก และแสดงให้เห็นว่าเพศหญิงในพื้นที่กรุงเทพมหานครอาจมีความไม่แน่ใจหรือไม่มั่นใจในเรื่องความรัก เนื่องจากวิถีชีวิตประจำวันของเพศหญิงในกรุงเทพมหานครเปลี่ยนไปเป็นการออกมาทำงานนอกบ้าน รวมถึงการมีสิทธิและบทบาทด้านต่าง ๆ เท่าเทียมกับผู้ชายมากขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้ก็ส่งผลกระทบให้เพศหญิงไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องความรักเหมือนอดีต การบูชาพระศรีมูรติจึงอาจสร้างความสบายใจและลดความกดดันในเรื่องความรักให้แก่เพศหญิงกลุ่มดังกล่าว ทั้งนี้ ไม่มีชาวไทยเชื้อสายอินเดียมาบูชาพระศรีมูรติ อาจแสดงให้เห็นว่าการตีความพระศรีมูรติเป็นเทพที่บันดาลให้สมหวังเรื่องความรักของอาจารย์สุชาติ รัตนสุข ยังไม่เป็นที่รับรู้ของชาวไทยเชื้อสายอินเดีย

ทั้งนี้ ยังปรากฏการผสมผสานความเชื่อสากลกับความเชื่อพระศรีมูรติ (พระสทาศิวะ) ของไทย คือการนำดอกกุหลาบสีแดง และน้ำแดงมาถวายแด่พระศรีมูรติ ซึ่งดอกกุหลาบสีแดงนี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความรักตามความเชื่อแบบตะวันตก และสีแดงจากน้ำแดงก็ถือว่าเป็นสีแห่งความรักตามความเชื่อแบบตะวันตกเช่นกัน (Dreyfuss, 1984, p. 239) โดยสิ่งที้นำมาถวายพระศรีมูรตินี้ก็เชื่อมโยงว่าพระศรีมูรติเป็นเทพที่บันดาลเรื่องของความรักให้ประสบผลสำเร็จ ผู้คนที่มาสักการบูชาเห็นว่าหากนำสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับความรักมาถวายแด่พระศรีมูรติแล้ว ก็ทำให้พระศรีมูรติบันดาลให้สมหวังในความรักมากยิ่งขึ้น

7 คติความเชื่อเรื่องพระศิวะที่วิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ รามอินทรา

7.1 ลักษณะเทวรูปพระศิวะ

รูปแบบเทวรูปพระศิวะที่เทวาลัยเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ รามอินทรา พบว่าพระศิวะองค์ประธาน ณ ที่แห่งนี้สร้างขึ้นตามรูปแบบปางมหาเทพ กล่าวคือ ทรงประทับนั่งขัดสมาธิราบบนหนังสือ มี 2 กร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาทำท่าแสดงธรรม มีตรีศูลกับบัณเฑาะว์วางอยู่ด้านขวา ทรงคล้องสังวาลงและคล้องลูกประคำ ทัดพระจันทร์เป็นปิ่นทัดพระเกศา มีนางมณসাเทวีนั่งอยู่บนพระเพลาด้านซ้ายพระศิวะ⁵ ถือเป็นรูปแบบพิเศษที่ไม่ปรากฏที่อื่น ซึ่งคุณสมบัติของพระศิวะปางนี้เชื่อกันว่าเป็นปางที่สามารถประทานพรต่าง ๆ แก่ผู้ที่เคารพบูชา ส่วนนางมณসাเทวีนี้นับว่ามีคุณสมบัติด้านการขับไล่โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ให้นายไปได้ และยังมีเทวรูปพระศิวะทรงโคนนทิหน้าทางเข้าวิหาร โดยพระศิวะประทับนั่งขัดสมาธิบนลัศับที่ตั้งอยู่บนหลังโคนนทิ พระศิวะมี 4 กร พระหัตถ์ซ้ายหน้าวางอยู่บนพระเพลา พระหัตถ์ซ้ายหลังทรงถือตรีศูล พระหัตถ์ขวามือทำท่าประทานอภัย พระหัตถ์ขวาลงหลังทรงถือบัณเฑาะว์ ทรงนั่งหมั่นหนังสือ มุณมวญมเป็นชฎา มีงูพันอยู่บนพระเกศา เป็นศิลปะแบบใหม่ที่คงสร้างขึ้นตามความนิยมของเจ้าของวิหาร นอกจากนี้ ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนพระศิวะ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวิหารนี้ตั้งอยู่บนฐานโยนี ทำเป็นทรงกระบอกปลายกลมมน โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับฐานโยนีถือเป็นสัญลักษณ์แห่งการกำเนิดและความอุดมสมบูรณ์ตามความเชื่อในศาสนาฮินดู

7.2 ข้อมูลที่พบในการประกอบพิธีกรรม

สิ่งของที่ใช้ถวายแด่เสด็จพ่อพระศิวะ พบว่าผู้มาสักการบูชาพระศิวะสามารถถวายสิ่งของแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานอยู่ด้านนอกอาคารได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งของที่ใช้ถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นประกอบด้วย นมวัว น้ำเปล่า ข้าวสุก และดอกบัว โดยผู้มาสักการบูชานำนมวัวและน้ำเปล่ามารดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนข้าวสุกกับดอกบัววางบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมวัวกับน้ำเปล่าตามความเชื่อของศาสนาฮินดู ถือเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ในการบูชาเทพเจ้า ข้าวสุกแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ และดอกบัวหมายถึงความบริสุทธิ์และปัญญา ซึ่งหากใช้สิ่งของเหล่านี้บูชาพระศิวะ ก็ทำให้พระศิวะเกิดความพอใจและดลบันดาลพรตามสิ่งที่ผู้สักการบูชาขอ ทั้งนี้ หากพิจารณาในด้านของเศรษฐกิจแล้ว อาจตีความได้ว่าสิ่งของเหล่านี้ ในปัจจุบันสามารถหาซื้อได้ง่าย และมีราคาไม่แพง รวมถึงเกิดความสะดวกแก่ผู้สักการบูชาอีกด้วย

⁵ นางมณসাเทวี เป็นเทพีแห่งงูตามความเชื่อศาสนาฮินดูในท้องถิ่นเบงกอล ซึ่งบางตำนานกล่าวว่า เป็นธิดาของพระศิวะ บางตำนานก็กล่าวว่าเป็นชายาอีกองค์หนึ่งของพระศิวะ

การแต่งกายของผู้มาสักการบูชาพระศิวะที่วิหารแห่งนี้ พบว่าผู้ที่เข้ามาสักการบูชาพระศิวะสามารถแต่งกายอย่างไรก็ได้ และทางวิหารก็ไม่ได้มีข้อห้ามหรือข้อกำหนดใด ๆ เกี่ยวกับการแต่งกาย ซึ่งอาจตีความในเชิงอำนาจได้ว่า ผู้มาสักการบูชายังคงรักษาอำนาจการตัดสินใจต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

7.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการเก็บข้อมูลที่เทวาลัยเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ รามอินทรา พบว่านอกจากการสร้างเทวรูปพระศิวะร่วมกับเทวรูปเทพองค์อื่น ๆ ในศาสนาฮินดูแล้ว ยังปรากฏการสร้างรูปเคารพในศาสนาและลัทธิอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (เจ้าแม่กวนอิม) เทพปียะเซียน พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ซึ่งการสร้างเทวรูปและรูปเคารพรวมกันมากมายเช่นนี้ เป็นแนวคิดของพระภิกษุณีเสกทรงเซง ที่กล่าวว่าไม่นับถือศาสนาหรือลัทธิใด แต่ละศาสนาหรือลัทธิต่าง ๆ ก็มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้ทุกคนเป็นคนดีทั้งสิ้น การสร้างเทวรูปและรูปเคารพจึงเป็นเพียงการน้อมนำให้ผู้คนหันมาสักการบูชาเทพตามที่ตนศรัทธา ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการกระทำความดีต่อไป เป็นการสะท้อนให้เห็นเรื่องแนวคิดเรื่องกรรมสมผสานความเชื่อในศาสนาและลัทธิต่าง ๆ ไว้เป็นหนึ่งเดียวกัน

เทวาลัยเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ รามอินทรา ปรากฏกล่องรับบริจาคเงินเพื่อการบำรุงรักษาสถานที่อยู่ทั่วไป ซึ่งผู้มาบูชาพระศิวะสามารถบริจาคได้ตามกำลังศรัทธา นอกจากนี้ทางเทวาลัยยังจำหน่ายวัตถุมงคลประเภทต่าง ๆ ได้แก่ จี้ห้อยคอ เทวรูป ผ้ายันต์ ฯลฯ เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถเช่ากลับไปบูชาที่บ้านได้ รวมถึงการปรากฏหมอดูที่ทำนายโชคชะตาแก่ผู้ที่สนใจโดยมีค่าใช้จ่ายตามที่หมอดูกับผู้ดูดกลองกัน อาจแสดงให้เห็นว่าเทวาลัยหารรายได้จากกิจกรรมต่าง ๆ จากผู้บูชาพระศิวะ ผู้บูชาที่ได้รับความสะดวกสบายจากเงินที่ให้กับเทวาลัย เพราะเชื่อว่าการให้เงินเทวาลัยในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการทำบุญ และเชื่อว่าการทำบุญทำให้ชีวิตตนเองดีขึ้นเนื่องจากทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดความพอใจ

ทั้งนี้ ได้ปรากฏว่ามีชาวอินเดียหรือชาวไทยเชื้อสายอินเดียจำนวนหนึ่งเข้ามาประกอบพิธีการสวดมนต์บูชาพระศิวะและเทพฮินดูองค์อื่น ๆ ภายในเทวาลัยแห่งนี้ ซึ่งจากการเก็บข้อมูล พบว่ามีชาวอินเดียหรือชาวไทยเชื้อสายอินเดียอาศัยอยู่บริเวณย่านรามอินทราเป็นจำนวนมาก สถานที่แห่งนี้จึงใช้เป็นสถานที่รวมตัวในการประกอบพิธีกรรมประจำวันตามความเชื่อในศาสนาฮินดูอีกด้วยประการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เทวาลัยแห่งนี้ยังไม่มีประกอบพิธีตามเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับพระศิวะแบบเทวสถานในศาสนาฮินดูแห่งอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร

8. คติความเชื่อเรื่องพระศิวะที่วัดภาชี เอกมัย

8.1 ลักษณะเทวรูปพระศิวะ

รูปแบบของเทวรูปพระศิวะที่วัดภาชี เอกมัย เป็นปางมหาเทพ ประทับขัดสมาธิราบ บนหนังสือ มี 4 กร พระหัตถ์ซ้ายหน้าวางอยู่บนพระเพลา พระหัตถ์ซ้ายด้านหลังอยู่ในท่ายกขึ้น พระหัตถ์ขวามือทำท่าประทานอภัย มีบัณเฑาะว์วางอยู่บนพระเพลา พระหัตถ์ขวาลงอยู่ในท่ายกขึ้น มีสังวาลเป็นงูและทรงคล้องลูกประคำ มุณมวยผมเป็นชฎา มีพระจันทร์เป็นปิ่นทัดพระเกศา มีพระเนตรที่ 3 บนพระนลาฏ ซึ่งปางดังกล่าวคนไทยเชื่อกันว่าเป็นปางที่สามารถประทานพรให้ผู้มาสักการบูชาได้มากกว่าปางอื่น ๆ นอกจากนี้ เทวรูปพระศิวะที่วัดภาชี เอกมัยยังสร้างไว้กลางแจ้ง เป็นจุดเด่นทำให้ผู้คนมองเห็นได้ง่าย

8.2 ข้อมูลที่พบในการประกอบพิธีกรรม

สิ่งของที่ใช้ถวายพระศิวะที่วัดภาชี พบว่ามีเพียงผลไม้บางประเภท เช่น แอปเปิ้ล กับ น้ำหวานสีแดง ซึ่งการใช้แอปเปิ้ลและน้ำหวานสีแดงถวายนั้น เครื่องบูชาเหล่านี้หาได้ง่าย และราคาไม่แพง ทั้งนี้ น้ำหวานสีแดงเป็นสิ่งที่คนไทยใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์แทบทุกประเภท

การแต่งกายของผู้มาสักการบูชา ส่วนใหญ่แต่งกายตามปกติของคนที่มาวัดทั่วไป ไม่มีข้อบังคับใด ๆ ส่วนการสักการบูชาพระศิวะในวัดภาชี เอกมัยนี้ มีเพียงการจุดธูป แล้วอธิษฐานในสิ่งที่ตนเองปรารถนาเท่านั้น ซึ่งรูปที่ใช้จุดนั้น ใช้ 9 ดอก ซึ่งเลข 9 ตามความเชื่อของคนไทยหมายถึงความก้าวหน้า นอกจากนี้ ใกล้ ๆ กับเทวรูปพระศิวะยังมีคาถาบูชาพระศิวะอย่างย่อว่า "โอม นะมะ ศิวายะ" ซึ่งการออกนามพระศิวะนี้เป็นคติความเชื่อในศาสนาฮินดู ที่เชื่อว่าการออกนามพระศิวะก็เท่ากับเป็นการบูชาพระศิวะ รวมถึงยังเป็นการระลึกถึงพระศิวะอีกด้วย ซึ่งขั้นตอนการบูชาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานคติความเชื่อระหว่างพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู และความเชื่อทั่วไปของคนไทย

8.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ที่วัดภาชี เอกมัย ซึ่งเป็นวัดในพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ได้ปรากฏเทวรูปพระศิวะกับเทวรูปเทพองค์อื่น ๆ ในศาสนาฮินดูเพื่อให้ผู้มาวัดได้สักการบูชา การสร้างเทวรูปพระศิวะนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ซึ่งคนทั่วไปที่นับถือพุทธศาสนาเชื่อว่าเทพเจ้าในศาสนาฮินดูรวมถึงพระศิวะมีอำนาจต่ำกว่าพระพุทธรูป แต่ก็สามารถบันดาลโชคลาภ รวมถึงความสำเร็จต่าง ๆ ตามที่ตนเองปรารถนาได้ และยังเชื่อว่าเทพเหล่านี้ก็เป็นเทพที่มีอยู่ในพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏชาวไทยเชื้อสายอินเดียเข้ามาบูชาเทวรูปพระศิวะที่วัดภาชี เอกมัย

อาจกล่าวได้ว่าเทวรูปพระศิวะที่วัดภาชี เอกมัยเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ศาสนิกชนเข้าวัดมากขึ้น และเป็นรูปเคารพบูชาเท่านั้น ไม่ได้มีพิธีกรรมแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ใกล้เคียง ๆ กับเทวรูปพระศิวะมีกล่องรับบริจาคเงินตามกำลังทรัพย์ของศาสนิกชน ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่าวัดใช้เทวรูปเป็นสิ่งหนึ่งในการหาทรัพย์สืงเข้าวัด

การเปรียบเทียบคติความเชื่อเรื่องพระศิวะในปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องพระศิวะจากปรากฏการณ์ตัวอย่างทั้ง 8 แห่งแล้ว เห็นได้ว่าทั้ง 8 ปรากฏการณ์ทั้งหมดมีลักษณะที่ร่วมกันและต่างกัน ซึ่งงานวิจัยนี้ทำการจำแนก ลักษณะร่วมและลักษณะที่แตกต่าง ดังนี้

ลักษณะร่วมกันประการหนึ่งที่สำคัญที่สุด ที่ทั้งตัวอย่างปรากฏการณ์ทั้ง 8 ปรากฏการณ์มีร่วมกันคือ การนับถือหรือสักการบูชาพระศิวะด้านคุณสมบัติต่าง ๆ ได้แก่ ความสำเร็จด้านหน้าที่การงาน ความสมหวังในเรื่องความรัก ความปรารถนาให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ และความสมปรารถนาเรื่องทรัพย์สินเงินทอง เนื่องจากผู้คนมีคติความเชื่อที่ว่าพระศิวะเป็นเทพที่มีคุณสมบัติในการประทานพรและความสมหวัง ความสำเร็จให้แก่ผู้บูชาและสักการะพระองค์ ทั้งนี้ ผู้คนในกรุงเทพมหานครที่นับถือและสักการบูชาพระศิวะ ก็ไม่ได้เข้าใจถึงหลักปรัชญาที่อธิบายถึงภาวะต่าง ๆ ของพระศิวะ

ลักษณะร่วมกันประการที่สอง คือการสร้างเทวรูปพระศิวะ ที่ยังคงลักษณะทางประติมานวิทยาสำคัญ ๆ ไว้อยู่ตามแบบที่ปรากฏในคัมภีร์ปุราณะ กล่าวคือ พระศิวะมีพระจันทร์เป็นปิ่น ทัดพระเกศา ทรงตรีศูลเป็นอาวุธ ทรงนุ่งห่มหนังเสือ มุ่นพระเกศาเป็นขลุ่ย และทรงโคนนทิเป็นพาหนะ ซึ่งจำแนกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5-1 การเปรียบเทียบลักษณะต่าง ๆ ของพระศิระ

สถานที่	ลักษณะ	พระจันทร์	ทรงตรีศูล	ทรงนุ่งห่ม	มุ่นพระเกศา	โคนนทิเป็น
	พระเกศา	เป็นปิ่นทัด	เป็นอาวุธ	หนังเสือ	เป็นทรงชฎา	พาหนะ
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์	✓	-	-	✓	✓	
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี	✓	✓	-	✓	✓	
เทวาลัยพระศิระมหาเทพ ปีนเกล้า	✓	✓	✓	✓	✓	
วัดเนปาล สุขุมวิท 81	✓	✓	✓	✓	✓	
เรือนพระภรตมุนี วัดสุทธาวาส	-	✓	-	-	-	
ชอยตากสิน 19						
พระศรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์	✓	-	-	✓	-	
วิหารเสด็จพ่อพระศิระมหาเทพ	✓	✓	✓	✓	✓	
รามอินทรา						
วัดภาชี ไก่แก้ว	✓	✓	✓	✓	-	

จากตารางเห็นได้ว่าลักษณะที่ทุกเทวรูปพระศิระปรากฏก็คือมีพระจันทร์เป็นปิ่นทัดพระเกศาและการมุ่นพระเกศาเป็นทรงชฎา ถือเป็นลักษณะที่เด่นที่สุดของพระศิระ และลักษณะดังกล่าวยังสอดคล้องตามคัมภีร์โบราณต่าง ๆ ของศาสนาฮินดู แสดงให้เห็นว่าลักษณะดังกล่าวเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมจากอินเดียที่ยังสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและยังคงรูปแบบเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง อาจแสดงให้เห็นได้ว่าลักษณะที่มีพระจันทร์เป็นปิ่นทัดพระเกศาและการมุ่นพระเกศาเป็นทรงชฎาเป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในพระศิระเท่านั้น ไม่ปรากฏลักษณะนี้ในเทพศาสนาฮินดูองค์อื่น ๆ ส่วนสถานที่ที่ปรากฏลักษณะต่าง ๆ ของพระศิระครบทั้ง 5 ประการ ได้แก่ เทวาลัยพระศิระมหาเทพ ปีนเกล้า วัดเนปาล สุขุมวิท 81 และวิหารเสด็จพ่อพระศิระมหาเทพ รามอินทรา อาจแสดงให้เห็นว่าสถานที่เหล่านี้อาจมีความเชื่อว่าการสร้างเทวรูปพระศิระให้มีรายละเอียดครบทั้ง 5 ประการทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งส่งผลความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวไปสู่ผู้มาสักการบูชาพระศิระ

นอกจากนี้ แต่ละสถานที่ยังสร้างหรือประดิษฐานเทวรูปพระศิวะในปางที่แตกต่างกัน โดยจำแนกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5-2 การเปรียบเทียบปางของพระศิวะ

สถานที่ \ ปาง	ปาง มหาเทพ	ปาง พระพิราพ	ปาง นาฏราช	ปาง พระตรีมูรติ	ปาง ประทับยืน
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์	-	-	✓	-	✓
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี	-	-	✓	-	✓
เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า	✓	-	-	-	-
วัดเนปาล สุขุมวิท 81	✓	-	✓	-	-
เรือนพระภคินี วัดสุทธาราม	-	✓	-	-	-
ชอยตากสิน 19	-	-	-	-	-
พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์	-	-	-	✓	-
วิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ รามอินทรา	✓	-	-	-	-
วัดภาษี เอกมัย	✓	-	-	-	-

จากตารางเห็นได้ว่าปางที่นิยมสร้างหรือประดิษฐานมากที่สุดคือปางมหาเทพและปางนาฏราช โดยการสร้างหรือประดิษฐานพระศิวะปางมหาเทพนั้นมาจากความเชื่อว่าง้างกล่าวเป็นปางที่พระศิวะสามารถประทานพรให้แก่ผู้มาสักการบูชาได้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผู้มาสักการบูชาพระศิวะที่ต้องการให้พระศิวะประทานพรต่าง ๆ ตามที่ตนเองปรารถนา ส่วนเทวรูปพระศิวะปางนาฏราชเป็นปางที่แสดงถึงปรัชญาเกี่ยวกับการสร้างจักรวาลและการดำรงอยู่ของจักรวาลที่ขึ้นอยู่กับท่าทางและจังหวะการร่ายรำของพระศิวะ ซึ่งสถานที่ที่ปรากฏพระศิวะปางนาฏราช ได้แก่ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี และวัดเนปาล สุขุมวิท 81 อาจแสดงให้เห็นว่าคติความเชื่อทางปรัชญาเรื่องพระศิวะสร้างจักรวาลและสร้างสมดุลการดำรงอยู่ของจักรวาลยังคงสืบเนื่องกันในหมู่พราหมณ์เรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ปางนาฏราชยังมีลักษณะเด่นกว่าปางอื่น ๆ ที่แสดงออกในท่าร่ายรำ อาจดึงดูดให้ผู้คนที่ผ่านไปสนใจและเริ่มหันมาศึกษาหรือนับถือพระศิวะ

ตารางที่ 5-3 (ต่อ)

สถานที่	ของบูชา	กล้วย	อ้อย	แอป	มะ	ส้ม	ส้ม	น้ำ	ธัญพืช	ข้าว	นม	ขนม	เนื้อ
	เปลือก	พร้าว	เขียว	โอ	หวาน	(ข้าวสาร, ลูก	วุ้น	หวาน	สด	งา)			
เรือนพระภคินี													
วัดสุทธาราม	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	-	✓
ชอยตากสิน 19													
พระตรีมูรติ	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-
เข็นทรลเวสต์													
วิหารเสด็จพ่อ													
พระศิระมหาเทพ	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	✓	-	-	-
รามอินทรา													
วัดภาชี เอกมัย	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-

จากตารางข้างต้น เห็นได้ว่าสิ่งของที่ผู้คนนิยมใช้ถวายแด่พระศิวะมากที่สุดคือ กล้วย เนื่องจากกล้วยเป็นผลไม้ที่สามารถหาหรือซื้อได้ง่ายที่สุด มีราคาไม่แพง และสามารถเก็บไว้ได้นาน (กล้วยที่นำมาถวายแด่พระศิวะส่วนใหญ่เป็นกล้วยดิบหรือกล้วยห่าม) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งของที่ใช้ถวายพระศิวะนั้นขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ที่นับถือนั่นเอง และสถานที่ที่ใช้สิ่งของเพื่อถวายพระศิวะมากที่สุดคือ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี เนื่องจากที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวียังคงดำเนินการประกอบพิธีกรรมตามแบบแผนในศาสนาฮินดูในอินเดีย ซึ่งการประกอบพิธีกรรมโดยใช้สิ่งของถวายเป็นจำนวนมากและหลากหลายชนิดนั้น สะท้อนให้เห็นว่าพระศิวะคือเทพที่มีความสำคัญมากองค์หนึ่ง จึงต้องจัดสิ่งของที่ถวายให้มากเพื่อแสดงถึงการให้เกียรติและเคารพนบนอบของมนุษย์ ทั้งนี้ การใช้สิ่งของจำนวนมากและหลากหลายยังเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีของพราหมณ์ รวมถึงยังแสดงให้เห็นด้วยว่าปริมาณและความหลากหลายของสิ่งของที่ถวายเช่นนี้ คนทั่วไปไม่สามารถจัดหาได้ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการอำนาจระหว่างพราหมณ์และเจ้าภาพกับผู้คนที่มาเข้าร่วมพิธี ส่วนสถานที่ที่ใช้สิ่งของถวายแด่พระศิวะน้อยที่สุดคือ วิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ รามอินทรา และวัดภาชี เอกมัย ซึ่งอาจตีความได้ว่าอำนาจในการบูชาหรือสักการะพระศิวะอยู่ในมือของผู้บูชาเต็มที่ และทั้งสองสถานที่ดังกล่าวก็ไม่ต้องมีพราหมณ์เป็นสื่อกลางในการถวายสิ่งของแด่พระศิวะอีกด้วย

การถวายสิ่งของพระคิ่วตามธรรมเนียมดั้งเดิมของศาสนาฮินดู ถือว่าพระคิ่วเป็นเทพที่ครองเพณีกบวช สิ่งที่พระคิ่วเสวยจึงเป็นธัญพืช ผลไม้ ขนมหวาน และนมวัว และสิ่งที่ไม่ถวายพระคิ่วอย่างเด็ดขาดคือเนื้อสัตว์ทุกประเภท จากปรากฏการณ์ 7 แห่ง คือ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี เทวาลัยพระคิ่วมหาเทพ ปันเกล้า วัดเนปาล สุขุมวิท 81 พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์ วิหารเสด็จพ่อพระคิ่วมหาเทพ รามอินทรา และวัดภาชี เอกมัย ยังคงถวายสิ่งของตามคติดั้งเดิมคือ ธัญพืช ผลไม้ ขนมหวาน และนมวัว โดยสถานที่ที่ยังคงถวายสิ่งของตามคติดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด ได้แก่ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี เทวาลัยพระคิ่วมหาเทพ ปันเกล้า และวัดเนปาล สุขุมวิท 81 ส่วนวิหารเสด็จพ่อพระคิ่วมหาเทพ พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์ และวัดภาชี เอกมัย ผู้บูชาได้นำน้ำหวานอัดลมสีแดงมาถวายพระคิ่ว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมกับความสะดวกในปัจจุบัน และการใช้น้ำหวานสีแดงอาจเป็นความเชื่อทั่วไปที่น้ำแดงเป็นสัญลักษณ์แทนเลือด ที่แต่เดิมเป็นสิ่งสำคัญในการบูชาเทพเจ้า (Feisner, 2006, p. 127) และสถานที่ที่มีสิ่งของบูชาแตกต่างจากที่อื่น คือเรือนพระภคตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 ที่ถวายเนื้อสัตว์พระพิราพ เนื่องจากพระพิราพเป็นยักษ์คนไทยจึงเข้าใจว่าเมื่อเป็นยักษ์แล้วก็ต้องถวายเนื้อสัตว์จึงทำให้พระพิราพพอใจ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อในศาสนาฮินดูที่เชื่อว่าการถวายสิ่งของบูชายักษ์ ภูตผี และรากษส ต้องถวายเนื้อสัตว์ (ชวิน รังสิพราหมณกุล, 2534)

การถวายสิ่งของตามพื้นที่ ถวายสิ่งของตามคุณสมบัติของพระคิ่วในปางต่าง ๆ ที่ส่วนใหญ่ปรากฏในปางมหาเทพกับปางนาฏราช ผู้บูชาถวายผลไม้ ธัญพืช ขนมหวาน และน้ำหวาน มีเพียงพระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์ ที่ผู้บูชาถวายดอกกุหลาบสีแดงพระตรีมูรติ เพื่อให้ประสบความสำเร็จในเรื่องความรักตามที่อาจารย์สุชาติ รัตนสุขได้ให้คุณสมบัติไว้ และเรือนพระภคตมณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 ที่ผู้บูชาพระพิราพถวายเนื้อสัตว์ เนื่องจากเห็นว่าพระพิราพเป็นยักษ์

ด้านเครื่องแต่งกายจากปรากฏการณ์ทั้ง 8 แห่ง พบว่าสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มผู้มาร่วมพิธีที่สวมชุดขาว กับกลุ่มผู้มาร่วมพิธีที่ไม่เคร่งครัด สามารถจำแนกข้อมูลเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5-4 การเปรียบเทียบการแต่งกาย

สถานที่	การแต่งกาย	ผู้ร่วมพิธีเคร่งครัด	ผู้ร่วมพิธีไม่เคร่งครัด
		สวมชุดขาว	การสวมชุดขาว
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์		✓	-
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี		-	✓
เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า		✓	-
วัดเนปาล สุขุมวิท 81		-	✓
เรือนพระภครมุณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19		-	✓
พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์		-	✓
วิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ รามอินทรา		-	✓
วัดภาษี เอกมัย		-	✓

จากตารางเห็นได้ว่า สถานที่ที่ปรากฏการสวมชุดขาวของผู้เข้าร่วมพิธี มีเพียง 2 แห่ง เท่านั้นคือ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ และเทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า อย่างไรก็ตาม สถานที่ทั้งสองแห่งก็มีเงื่อนไขในการสวมชุดขาวที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ได้มีพราหมณ์และเจ้าหน้าที่ขอร้องให้ผู้มาร่วมพระราชพิธีสวมชุดขาว ส่วนที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพนั้น ประธานในพิธีและเจ้าหน้าที่ไม่มีการขอร้องให้ผู้เข้าร่วมพิธีสวมชุดขาว แต่ผู้เข้าร่วมพิธีก็สวมชุดขาวกันมาเอง ซึ่งการสวมชุดขาวนี้เป็นคติความเชื่อทั้งของคนไทยและผู้ที่นับถือศาสนาฮินดูว่าสีขาวเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ และเมื่อผู้สวมชุดขาวเกิดความบริสุทธิ์แล้ว ก็สามารถได้รับความศักดิ์สิทธิ์จากพิธีกรรมนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์ในเชิงอำนาจแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า คุณสมบัติของผู้เข้าร่วมพระราชพิธีนั้นถูกกำหนดโดยพราหมณ์ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าพราหมณ์ยังคงมีอำนาจต่อผู้เข้าร่วมพระราชพิธี ซึ่งผู้เข้าร่วมพิธีมีหน้าที่ในการทำตามที่พราหมณ์บอกเท่านั้น ส่วนสถานที่อื่น ๆ การไม่เคร่งครัดในการสวมชุดขาวอาจหมายถึงคติความเชื่อเรื่องความภักดีต่อพระศิวะ ที่ไม่ว่าเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มใด แต่งกายอย่างไร หรือประกอบพิธีกรรมรูปแบบใด หากมีจิตที่ระลึกถึงพระศิวะอย่างบริสุทธิ์ใจ ก็สามารถได้รับพรจากพระศิวะตามที่ตนเองปรารถนา ทั้งนี้ อาจเป็นความสละสลวยของผู้บูชาที่สามารถสวมชุดสีขาวได้มาร่วมพิธี แสดงให้เห็นถึงอำนาจการตัดสินใจในการแต่งกายขึ้นอยู่กับผู้ร่วมพิธี ไม่ได้อยู่กับพราหมณ์หรือเจ้าของสถานที่เช่นเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ และเทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า

จากปรากฏการณ์ตัวอย่างทั้ง 8 แห่ง พบว่าผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นคนไทย ในภาพรวมเป็นวัยทำงานมากกว่าวัยอื่น ๆ เพศหญิงมากกว่าเพศชาย และไม่ปรากฏชาวอินเดียหรือชาวไทยเชื้อสายอินเดียเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมพิธีกรรมเป็นจำนวนน้อยมาก (ไม่เกิน 10 คน) และยังไม่ปรากฏชาวไทยเชื้อสายจีนเข้าร่วมพิธีกรรม สามารถจำแนกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5-5 การเปรียบเทียบเพศของผู้ร่วมพิธี

สถานที่	จำนวนเพศของผู้ร่วมพิธี มากกว่าเพศชาย	จำนวนเพศหญิง ใกล้เคียงกับเพศชาย
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์	✓	-
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี	✓	-
เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า	✓	-
วัดเนปาล สุขุมวิท 81	✓	-
เรือนพระภคินี วัดสุทธาวาส ชอยตากสิน 19	-	✓
พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์	✓	-
วิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ งามอินทรา	-	✓
วัดภาษี เอกมัย	✓	-

จากตารางแสดงให้เห็นว่าเพศหญิงวัยทำงานในกรุงเทพมหานครต้องการที่พึ่งทางใจ รวมถึงการสร้างความหวังให้ตนเองโดยพึ่งพระศิวะ เนื่องจากบทบาทการดำเนินชีวิตของเพศหญิงวัยทำงานในกรุงเทพมหานครถูกสังคมคาดหวังให้ประสบความสำเร็จในแง่ต่าง ๆ เช่น การงาน การเรียน ความรัก ทรัพย์สิน และสุขภาพ มากกว่าในอดีต ความคาดหวังดังกล่าวอาจสร้างความกดดันและความตึงเครียดให้กับเพศหญิง วิธีการหนึ่งที่สามารถลดความตึงเครียดและความกดดันได้คือการบูชาและอ่อนน้อมพระศิวะเพื่อให้ตนเองประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ และหากตนเองประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้แล้ว ก็ทำให้ความตึงเครียดหรือความกดดันลดลงไปได้ สอดคล้องกับแนวคิดของสุริยา สมุทคุปต์ และคณะ (2539, หน้า 237) กล่าวว่าการใช้พิธีกรรมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งทางใจทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้หญิงที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตัวเองและครอบครัวในสังคมเมือง นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมยังเปิดโอกาสให้เพศหญิงได้พฤติกรรมต่าง ๆ เช่น อาการร่างทรงหรือการประกอบพิธีได้ตามที่ตนเองต้องการ

ตารางที่ 5-6 การเปรียบเทียบเชื้อชาติของผู้เข้าร่วมพิธี

สถานที่	เชื้อชาติผู้ร่วมพิธี	ผู้เข้าร่วมพิธี เป็นคนไทย	ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนไทยเชื้อ สายอินเดียหรือคนอินเดีย (รวมถึงคนเนปาลและ คนไทยเชื้อสายเนปาล)	ผู้เข้าร่วมพิธี เป็นคนไทย เชื้อสายจีน
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์		✓	-	✓
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี		✓	-	✓
เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า		✓	-	✓
วัดเนปาล สุมุมวิท 81		-	✓	-
เรือนพระภคินี วัดสุทธาราม		✓	-	-
ซอยตากสิน 19				
พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์		✓	-	-
วิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ		✓	✓	-
รามอินทรา				
วัดภาชี เอกมัย		✓	-	-

จากตารางแสดงให้เห็นว่าคนไทยรับอิทธิพลคติความเชื่อเรื่องคุณสมบัติการประทานพรของพระศิวะจากศาสนาฮินดูมาเป็นความเชื่อส่วนหนึ่งที่ยังควบคู่อยู่กับความเชื่อเดิมคือพุทธศาสนา เนื่องจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอาจเน้นเรื่องการพึ่งพาตนเองให้พบกับความสำเร็จ แต่คำสอนดังกล่าวอาจไม่ตอบสนองต่อความต้องการของคนไทย คนไทยจึงหันไปอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ รวมถึงพระศิวะเพื่อให้ตนเองประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจ ทั้งนี้ ยังอาจเป็นการสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิตในกรุงเทพมหานครที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ ยังปรากฏคนไทยเชื้อสายจีนเข้าร่วมพิธีกรรมตามสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี และเทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า อาจเป็นเพราะคนไทยเชื้อสายจีนได้รับอิทธิพลคติความเชื่อเรื่องคุณสมบัติการประทานพรของพระศิวะจากคนไทย และคนไทยเชื้อสายจีนกับคติความเชื่อดังกล่าวมาปรับใช้ เนื่องจากคนไทยเชื้อสายจีนที่เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนมากประกอบธุรกิจและกิจการค้าขาย จึงบูชาพระศิวะโดยหวังว่าพระศิวะจะประทานพรให้ตนเองประสบความสำเร็จในเรื่องการค้าขายและการประกอบธุรกิจ อย่างไรก็ตาม มีคนไทยเชื้อสายอินเดียหรือคนอินเดียเข้าร่วมพิธีกรรมอยู่เพียง 2 แห่ง คือวัดเนปาล และวิหารเสด็จ

พ่อพระคิระมหาเทพ รามอินทรา อาจเป็นเพราะคนอินเดียหรือคนไทยเชื้อสายอินเดียเชื่อว่าการบูชาพระคิระสามารถกระทำที่ใดก็ได้ตามความเชื่อในลัทธิภักดี ซึ่งจุดประสงค์หลักการเข้าร่วมพิธีกรรมที่เทวสถานของชาวอินเดียหรือคนไทยเชื้อสายอินเดียนั้นก็เพื่อพบปะหรือรวมตัวกันของบุคคลในกลุ่มของตน โดยมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสื่อกลางในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับกลุ่มของตน

นอกจากนี้ ผู้คนยังบูชาสัญลักษณ์แทนพระคิระคือศิวลึงค์ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ได้รับการตีความในปัจจุบันว่าหมายถึงความร่ำรวยในทรัพย์สินเงินทอง แต่การบูชาศิวลึงค์ ไม่ปรากฏในทุกสถานที่เก็บข้อมูล สามารถจำแนกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5-7 การเปรียบเทียบการบูชาศิวลึงค์

สถานที่	เงื่อนไขการบูชาศิวลึงค์		
	สถานที่ที่ปรากฏการบูชาศิวลึงค์	สถานที่ที่ไม่ปรากฏการบูชาศิวลึงค์	
	พราหมณ์เป็น ผู้บูชาศิวลึงค์	ผู้ร่วมพิธีเป็น ผู้บูชาศิวลึงค์	
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์	✓	-	-
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี	✓	-	-
เทวาลัยพระคิระมหาเทพ ปันเกล้า	-	✓	-
วัดเนปาล สุขุมวิท 81	✓	-	-
เรือนพระภคินี วัดสุทธาราม	-	-	✓
ซอยตากสิน 19	-	-	✓
พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์	-	-	✓
วิหารเสด็จพ่อพระคิระมหาเทพ	-	✓	-
รามอินทรา	-	✓	-
วัดภาณุ เอกมัย	-	-	✓

จากตารางพบว่าสถานที่ที่บูชาศิวลึงค์มี 5 แห่งคือ

1. พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวายที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า
2. พิธีโศฮาและอาระตี เทวาลัยพระคิระมหาเทพ ปันเกล้า
3. เทศกาลมหาศิวราตรี วัดเนปาล สุขุมวิท 81
4. เทวาลัยเสด็จพ่อพระคิระมหาเทพ รามอินทรา

5. เทศกาลนวราตรีและพิธีศิวนาฏราช วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

ซึ่งการบูชาศิวลึงค์ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ วัดเนปาล และวัดพระศรีมหาอุมาเทวี พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีเท่านั้น ไม่อนุญาตให้คนทั่วไปบูชาศิวลึงค์ด้วยตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาฮินดูที่เชื่อว่าการติดต่อกับเทพเจ้านั้น บุคคลทั่วไปไม่สามารถกระทำได้เอง ต้องอาศัยบุคคลในวรรณะพราหมณ์ที่สามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้โดยตรง ส่วนที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า และวิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ บุคคลทั่วไปสามารถบูชาศิวลึงค์ได้เองโดยไม่ต้องอาศัยพราหมณ์ เป็นการแสดงให้เห็นว่าบุคคลทั่วไปสามารถบูชาศิวลึงค์ได้เอง และได้รับอานิสงค์หรือความศักดิ์สิทธิ์เทียบเท่ากับที่พราหมณ์เป็นผู้บูชา การบูชาศิวลึงค์ใช้น้ำเปล่าหรือนมวัวรดลงศิวลึงค์ และปัจจุบันบุคคลทั่วไปก็ไม่ได้นำน้ำจากการรดศิวลึงค์มาอุปโภคบริโภคเหมือนในอดีต ยกเว้นพิธีโชชาและอาระตีที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า ที่บุคคลทั่วไปนำน้ำหรือนมที่ใช้รดศิวลึงค์กลับไปเพื่อรักษาโรคต่าง ๆ ตามการตีความของ ดร.ศุภรพงศ์ ขวัญบุญ ผู้ก่อตั้งเทวาลัยแห่งนี้ (ไม่สามารถดื่มได้)

ลักษณะความแตกต่าง มีอยู่หลายประเด็น ประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ ผู้ประกอบพิธีกรรม ที่มีทั้งพราหมณ์ในศาสนาฮินดู พระสงฆ์ในพุทธศาสนา หรือแม้กระทั่งคนทั่วไป สามารถจำแนกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5-8 การเปรียบเทียบผู้ประกอบพิธีกรรม

สถานที่	ผู้ประกอบพิธีกรรม	พราหมณ์ประกอบพิธีกรรม	บุคคลทั่วไปประกอบพิธีกรรม	พระภิกษุประกอบพิธีกรรม
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์		✓	-	✓
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี		✓	-	-
เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า		✓	✓	-
วัดเนปาล สุขุมวิท 81		✓	✓	-
เรือนพระภราตมุนี วัดสุทธาวาส ซอยตากสิน 19		-	-	✓
พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์		-	✓	-
วิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ รามอินทรา		-	✓	-
วัดภาษี เอกมัย		-	✓	-

จากตารางแสดงให้เห็นว่า การประกอบพิธีกรรมโดยพราหมณ์มี 2 แห่งคือ เทวสถาน โบสถ์พราหมณ์ และวัดพระศรีมหาอุมาเทวี การประกอบพิธีกรรมโดยพระภิกษุมี 1 แห่งคือ เรือนพระภคมนี วัดสุทธาราม ขอยตากสิน 19 การประกอบพิธีกรรมโดยบุคคลทั่วไป 2 แห่งคือ พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์ วัดภาชี เอกมัย และวิหารเสด็จพ่อพระศรีวงศาเอกะ รามอินทรา และการประกอบพิธีกรรมโดยพราหมณ์ร่วมกับบุคคลทั่วไป 2 แห่งคือ วัดเนปาล สุขุมวิท 81 และเทวาลัยพระศรีวงศาเอกะ ปิ่นเกล้า อาจวิเคราะห์ได้ว่าเทวสถานโบสถ์พราหมณ์และวัดพระศรีมหาอุมาเทวีเป็นสถานที่ที่ยังคงคติความเชื่อดั้งเดิมของศาสนาฮินดูไว้ ที่เชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็ตาม พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น เพราะพราหมณ์เป็นกลุ่มบุคคลเพียงกลุ่มเดียวที่สามารถติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้าได้ และทำให้พิธีกรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงทำให้เทพเจ้าเกิดความพอใจจนบันดาลสิ่งให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมปรารถนาได้ การประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์ทั้งสองแห่งนี้ยังมีความซับซ้อนและยุ่งยาก เป็นการแสดงให้เห็นว่าการประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้องได้ จำเป็นต้องฝึกฝนและเรียนรู้ภายในหมู่พราหมณ์ ซึ่งพราหมณ์รักษาวิธีการบูชาเทพเจ้าไว้กับกลุ่มของตน ไม่นิยมเปิดเผยให้กลุ่มบุคคลอื่นได้รับรู้

ในแต่ละพิธีกรรม บทบาทของพราหมณ์ก็ยังคงมีความมากมายแตกต่างกันด้วย เช่น ในพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า กับเทศกาลนวราตรีและพิธีศิวนาฏราช วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ที่พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกือบทั้งหมด ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการรักษาอำนาจในกลุ่มของตนเองเอาไว้ อำนาจในที่นี้ก็คือการติดต่อกับพระศิวะ ที่ต้องมีการเรียนรู้และฝึกฝนการสวดมนต์บูชาพระศิวะ พิธีกรรมในการถวายสิ่งของต่าง ๆ แต่พระศิวะ รวมถึงข้อห้ามต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภักดีการบูชาพระศิวะ และผู้ที่เรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้ได้ ต้องเป็นคนในวรรณะพราหมณ์ตามความเชื่อในศาสนาฮินดู โดยเฉพาะศาสนาฮินดูในศาสนาิกาย ที่ต้องให้พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีเท่านั้น เพราะหากพราหมณ์ไม่ได้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแล้ว ความศักดิ์สิทธิ์ก็มีน้อยลง และทำให้การขอพรต่าง ๆ ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ ยังคงทำให้กลุ่มพราหมณ์รักษาอำนาจของตนไว้ได้ และคนทั่วไปก็ต้องพึ่งพราหมณ์เหล่านี้ เพื่อให้การบูชาและการขอพรตามที่ตนเองตั้งใจไว้ประสบผลสำเร็จ

ในปรากฏการณ์อื่น ๆ อีก 3 แห่ง แม้ว่ามีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเช่นกัน แต่พราหมณ์ก็ไม่ได้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทั้งหมด แต่ประกอบพิธีกรรมที่สำคัญเท่านั้น เช่น การบูชาและรดศีลสังข์ ซึ่งปรากฏการณ์นี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า เจ้าของเทวาลัยหรือเทวสถาน ต้องการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ในการบูชาพระศิวะ และหากเกิดความศักดิ์สิทธิ์และความน่าเชื่อถือมากขึ้น ก็อาจทำให้ผู้คนที่นับถือและบูชาพระศิวะอยู่แล้วเข้ามาร่วมพิธีกรรมมากขึ้น และอาจทำให้เทวาลัยหรือ

เทวสถานมีรายได้ ทั้งในรูปตัวเงินและทรัพย์สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้นได้ นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นว่าคนทั่วไปก็สามารถบูชาและเข้าถึงพระศิวะได้เอง โดยแนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิภักดีในไวษณพนิกายของอินเดีย ที่เชื่อว่าการเข้าถึงพระเป็นเจ้าสามารถกระทำได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพราหมณ์ในการประกอบพิธี

ในส่วนของการปรากฏการณ์อีก 3 แห่งที่เหลือ คือ เรือนพระภद्रมุณี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 เทศกาลวันวาเลนไทน์ พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์ราชประสงค์ และวัดภาชี เอกมัย ที่ไม่ได้มีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเลย ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการสร้างเทวรูปและการประกอบพิธีกรรมนี้ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพราหมณ์ตั้งแต่แรก ทำให้การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระศิวะเป็นการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบคนไทย เช่น การบูชาพระพิราพที่เรือนพระภद्रมุณี โดยมีพระศิริพงศ์ ติสฺสสารโณเป็นผู้ประกอบพิธี ซึ่งความเชื่อของคนไทยต่อพระพิราพนั้น เชื่อกันว่าพระพิราพคือครูแห่งนาฏศิลป์แขนงต่าง ๆ ของไทย และทำการเชื่อมโยงต่อไปว่าพระพิราพก็คือพระไภรวะ อันเป็นปางดุร้ายของพระศิวะ ซึ่งการที่พระศิริพงศ์ ติสฺสสารโณสามารถประกอบพิธีกรรมบูชาพระพิราพได้ เนื่องจากก่อนบวชเป็นพระภิกษุ พระศิริพงศ์ ติสฺสสารโณเคยคลุกคลีอยู่กับวงการนาฏศิลป์ของไทย ทำให้พระศิริพงศ์ ติสฺสสารโณทราบถึงการบูชาพระพิราพที่ถูกต้องและถือเป็นผู้ที่มีอำนาจในการประกอบพิธีกรรมมากกว่าผู้ที่มาร่วมพิธีดังกล่าว

ทั้งนี้ ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมยังสัมพันธ์กับอำนาจที่พราหมณ์หรือผู้ประกอบพิธีมีอีกด้วย กล่าวคือ พิธีกรรมใดที่มีลำดับขั้นตอนมาก อำนาจของพราหมณ์หรือผู้ประกอบพิธีก็มีมากเช่นกัน ซึ่งปรากฏการณ์ที่พบการประกอบพิธีกรรมที่มีลำดับขั้นตอนมาก ได้แก่ เทศกาลนวราตรีและพิธีศิวนาฏราช วัดพระศรีมหาอุมาเทวี และพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย เทวสถานโบสถ์พราหมณ์

ประการต่อมา ที่ทุกปรากฏการณ์ปรากฏเหตุการณ์นี้ ยกเว้นพิธีโซฮาและอาระตีที่เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า ก็คือ ผู้เข้าร่วมพิธีอยู่ในอาการสงบเสมอ สาเหตุที่ผู้เข้าร่วมพิธีอยู่ในอาการสงบ เกิดจากความต้องการให้การประกอบพิธีกรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์ และเมื่อพิธีกรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ก็ทำให้ตนเองได้รับพรตามที่ตนเองปรารถนาไว้ อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงพระศิวะตามความเชื่อในพิธีโซฮาและอาระตี เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า ก็มีคนบางกลุ่มที่ใช้โอกาสรำวงทรงเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเองเคารพบูชาต่อพระศิวะ

การบริจาคทรัพย์สิน ทุกปรากฏการณ์ไม่ได้มีการบังคับว่าผู้มาร่วมพิธีต้องบริจาคเงินเป็นจำนวนเท่าใด หากแต่ทุกที่ต่างก็รองรับบริจาคไว้ แล้วให้ผู้มาร่วมพิธีบริจาคทรัพย์สินตามศรัทธา สามารถจำแนกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5-9 การเปรียบเทียบวิธีการหารายได้

สถานที่	วิธีการหารายได้	สถานที่ที่ปรากฏ กล่องรับบริจาค	การให้เงินแก่ พราหมณ์เป็น ค่าทักษิณา	การจำหน่าย วัตถุมงคล
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์		✓	-	-
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี		✓	✓	✓
เทวาลัยพระศิวะมหาเทพ ปีนเกล้า		✓	-	-
วัดเนปาล สุขุมวิท 81		✓	✓	-
เรือนพระภคตมุนี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19		-	-	✓
พระตรีมูรติ เซ็นทรัลเวิลด์		✓	-	-
วิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ งามอินทรา		✓	-	✓
วัดภาษี เอกมัย		✓	-	-

จากตารางเห็นว่า สถานที่ที่ปรากฏทั้งกล่องรับบริจาค การให้เงินแก่พราหมณ์เป็นค่าทักษิณา และการจำหน่ายวัตถุมงคล มีอยู่เพียงที่เดียวคือวัดพระศรีมหาอุมาเทวี อาจแสดงให้เห็นว่าวัดพระศรีมหาอุมาเทวีได้ใช้ศรัทธาของผู้บูชาพระศิวะเป็นเครื่องมือในการนำเงินเข้าวัด เนื่องจากวัดพระศรีมหาอุมาเทวีเป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธีบ่อยครั้ง แต่ละคร้งก็มีค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก จึงต้องหารายได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งการจัดพิธีกรรมที่ซับซ้อนก็ทำให้ผู้คนเกิดความศรัทธา และเข้ามาสักการบูชาพระศิวะที่วัดแห่งนี้ และจากตารางยังเห็นได้ว่าเกือบทุกสถานที่ยกเว้นเรือนพระภคตมุนีปรากฏกล่องรับบริจาคเงินที่ผู้เข้าร่วมพิธีสามารถบริจาคเงินได้ตามกำลังทรัพย์และความศรัทธา แสดงให้เห็นว่าตามสถานที่ต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมพิธีหรือมาเทวสถานทำบุญได้โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ และผู้ทำบุญก็เกิดความสบายใจว่าเงินที่ตนเองได้บริจาคไปนั้น ไม่ว่าจำนวนเท่าใดก็ตาม ส่งผลดีให้กับตนเอง ส่วนสถานที่ที่ปรากฏการจำหน่ายวัตถุมงคลคือวัดพระศรีมหาอุมาเทวี เรือนพระภคตมุนี วัดสุทธาราม ซอยตากสิน 19 และวิหารเสด็จพ่อพระศิวะมหาเทพ มีจุดประสงค์เพื่อหารายได้เข้าสถานที่ในการนำไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนผู้เข้าร่วมพิธีหรือมาเทวสถานยังได้วัตถุมงคลกลับบ้าน สร้างความสุขทางจิตใจให้กับผู้เข้าไปบูชาเพราะคุณสมบัติศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุมงคล ซึ่งอยู่ในรูปแบบจี้ห้อยคอ

เมล็ดธัญพืช ผ้ายันต์พระคิระ และเทวรูปขนาดเล็ก และเมื่อผู้นำวัตถุมงคลกลับไปบูชาแล้วเกิดผลที่ดีแก่ตน ก็ทำให้ผู้บูชากลับมาเทวสถานอีกเพราะคุณสมบัติความศักดิ์สิทธิ์ของพระคิระ

บางพิธีกรรมหรือบางเทศกาลก็มีการรับบริจาคจากพราหมณ์หรือจากผู้ก่อตั้งเทวาลัย ซึ่งการรับบริจาคหลังจากเสร็จพิธีนั้นก็ได้บังคับว่าผู้เข้าร่วมพิธีต้องบริจาคทรัพย์สินหรือไม่ หรือบริจาคทรัพย์สินเป็นจำนวนเท่าใด และอาจมีสิ่งตอบแทน เช่น อาหารหรือวัตถุมงคลจากสถานที่ดังกล่าวกลับไปด้วย ตัวอย่างปรากฏการณ์ที่รับบริจาคทรัพย์สินหลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จ ได้แก่ พิธีโซฮาและอาระตี เทวาลัยพระคิระมหาเทพ ปีนเกล้า และเทศกาลนวราตรีและพิธีศิวนาฏราช วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ซึ่งสาเหตุของการรับบริจาคทรัพย์สิน ก็มาจากเหตุผลในเรื่องของการนำทรัพย์สินที่ได้ไปใช้ในการจัดพิธีกรรมและเทศกาลต่าง ๆ รวมถึงการนำทรัพย์สินไปทำนุบำรุงซ่อมแซมสถานที่ประกอบพิธีกรรม ก็คือเทวาลัย การซ่อมแซมและปรับปรุงเทวรูป รวมถึงค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกด้วย

ในด้านสังคม พบว่าสิ่งที่มีร่วมกันอย่างหนึ่งทั้ง 8 แห่ง ก็คือการสร้างเครือข่ายของผู้ที่สนใจ นับถือและบูชาพระคิระเหมือนกัน จากการสังเกต มีประเด็นน่าสนใจที่ว่า ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมหลายคนไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่ขณะประกอบพิธีกรรม บางคนอาจเริ่มสนทนากันด้วยคำถามทั่ว ๆ ไป เช่น บูชาพระคิระเหมือนกันหรือไม่ หรือเดินทางมาจากที่ใด เมื่อสนทนากันจนสนิมสนมแล้ว ก็มักนัดเจอกันในเทศกาลหรือพิธีกรรมครั้งต่อไป นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายอีกประการหนึ่งก็คือการชักชวนคนรู้จักให้มาร่วมประกอบพิธีกรรมหรือมาร่วมในเทศกาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระคิระส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแนะนำถึงคุณสมบัติอันศักดิ์สิทธิ์และการประทานพรต่าง ๆ ที่มีในพระคิระ และการให้ตนเองได้รับพรต่าง ๆ จากพระคิระนั้น ก็ต้องเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เท่ากับว่าเป็นการสร้างเครือข่ายของผู้ที่นับถือพระคิระไปโดยปริยาย

โดยสรุปแล้ว คติความเชื่อเรื่องพระคิระในกรุงเทพมหานครตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2556 ที่ยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ก็คือ การนับถือและเคารพบูชาพระคิระในคุณสมบัติการประทานพรต่าง ๆ ในปัจจุบันสิ่งที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งต่อการประกอบพิธีกรรมและการบำรุงเทวาลัยก็คือทรัพย์สิน โดยเฉพาะเงิน อย่างไรก็ตาม การบูชาและพิธีกรรมแต่ละปรากฏการณ์นั้นก็ยังมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน รวมถึงการรักษาอำนาจของผู้ประกอบพิธีในบางปรากฏการณ์ และเกิดปรากฏการณ์สร้างเครือข่ายผู้นับถือพระคิระขึ้นในปัจจุบัน